

INHOUDSOPGAVE

De barbaren KLAUS J. WOUTERS	2	De rol van een voorzitter PETER DE VALENÇA EN ENNO NUY	21
Allah spreekt zichzelf tegen ANTON VAN HOOFF	3	De Atheïstisch Seculiere Partij FRANS VAN DONGEN	25
Met de blik op eindig JEROEN HOPSTER	5	Het zal je god maar wezen (slot) JAN VAN DER WERFF	27
“Open brief aan Professor Rümke” WOUTER VAN HEININGEN	8	Afscheid van goed en kwaad. <i>Een recensie</i> THOMAS SPICKMANN	29
Het feest van de geestelijke bevrijding in 1957 JAN BUYS	9	Christendom: religie voor grootgrondbezitters en andere machthebbers. <i>Een recensie</i> TOM HOLTERMAN	31
Christelijk integrisme in Nederland GUILLAUME PLAS	10	De bron waaruit ik gedronken heb. <i>Een recensie</i> BERT GASENBEEK	33
Het individu tegenover de staat MARNIX BRINKMAN	14	Een hoorcollege en de stem van het volk. <i>Twee recensies</i> FLORIS VAN DEN BERG	34
Multatuli als levensbeschouwelijk idool BERT GASENBEEK	18	Toch iets goddelijks? HANS KOEKOEK	36
Psychopaten ANTON VAN HOOFF	20		

De barbaren

KLAUS J. WOUTERS, 1941 Halberstadt, Duitsland (vroeger West-Pruisen), geschiedenis gestudeerd aan de Erasmus universiteit, daarna actief geweest als caseworker en in de welzijnsplanning. Thans gepensioneerd en studie makend van de Inka cultuur in Peru.

In 2001 was ik voor het eerst in Machu Picchu. Mijn gids vertelde ons toeristen de geschiedenis van deze beroemde Inkastad op 2438 meter hoogte. Onder mij, op 1750 meter hoogte, stroomde de woeste Urubamba. Ik durfde niet lang naar beneden te kijken in dat rotsdal, de poort naar de Amazone, zoals mijn gids dat noemde. Hij vertelde ook dat deze stad nooit door de barbaren was ontdekt en dus niet vernietigd. Met barbaren werden hier de Spanjaarden bedoeld, de meer fijngevoelige christenen. Hoe waar de woorden van mijn gids waren bleek jaren later, toen ik bij toeval een andere waarheid tegenkwam.

Zwijgen

Mijn vader, Franz Pörtl (dat Wouters stamt van mijn stiefvader) vocht op de Kaukasus voor Hitler en *Gross-Deutschland*. Als *Leutnant* bij de 97. *Bergjägerdivision* zwaaide hij op de Elbroes naar Russen en schoot ze dood. Een gewoonte in die tijd. Na mijn studie in Nederland (sociologie) werd ik steeds nieuwsgieriger naar het gelieg van mijn moeder over mijn afkomst. Ik vroeg de Duitse regering daarom om enige opheldering en kreeg die met verve. Mijn voormalige Duitse landgenoten waren niet alleen in de Nazitijd uitstekende bureaucraten. De archieven waren perfect. En zijn dat tot nu toe...

Uit de documenten bleek, dat het onderdeel van mijn vader over een staf priesters en dominees beschikte. Dit gold in principe voor de hele Wehrmacht. Een gevolg onder meer van het Concordaat. De onvermijdelijke conclusie is, dat het Vaticaan overal van af wist. Dat heel de Duitse christelijke wereld overal vanaf wist! Maar men zweeg, op een enkeling na. Zwijgen is een traditie in de christelijke kerken en dit geldt niet alleen voor incest of seksueel misbruik van jongens en meisjes. Ofschoon ik heb begrepen dat er een voorkeur bestaat voor de Griekse en Romeinse gewoonte om naakte jongetjes aanwezig te laten zijn bij de drinkgelagen (*symposia*) van de beschaafde elite, zoals Plato. Misschien ook omdat het geliefde Griekse gedachtegoed een van de wortels van het christendom is. Het waarom daarvan is gemakkelijk te verklaren. Elke misdadige organisatie kan alleen bestaan door zwijgen. Het verzwegene wordt vervangen door een 'nieuwe realiteit', al dan niet gekocht en verzonnen. Het verleden wordt uitgewist. Of,

zoals Hitler placht te zeggen: “*De overwinnaar schrijft de geschiedenis.*” Geen bijzondere uitspraak: de christenen pasten deze verworvenheid al heel lang toe. Wie bezwaren had werd verbrand.

Verbranden, wurgen, uitroeien

Vanaf 1478 tot ca. 1700 (formeel tot 1834) heerste in Europa de Spaanse Inquisitie. Ook in andere landen bestond er een inquisitie. Niet alleen zogenaamde heksen en andere kruidenvrouwtjes werden levend verbrand, maar alles wat zich ook maar in de verte verzette tegen de volstreekte onzin, die tot aan de brandstapel luidkeels werd verkondigd. Van humane normen en waarden was geen sprake. Wat hebben Joden en Grieken, de voorlopers van het christendom, eigenlijk toegevoegd aan deze wereld? De eersten hebben als nomaden voornamelijk uit de mythen van de Sumeriërs geput en de anderen hebben zich vrijwel uitsluitend beziggehouden met gekakel over hun slavenstaten, die men voor de schijn de naam ‘democratie’ gaf. Van democratie was echter geen sprake. Een leugen die tot heden graag in stand wordt gehouden. De lezer weet dat Hitler de Griekse slavenmoraal graag als voorbeeld nam. Van democratie, emancipatie en andere door vrijdenkers en humanisten bevochten verworvenheden, is pas sprake na de Franse Revolutie! Tot die tijd kan beter worden gesproken van een absolute slavenmoraal, volledig en van harte gesteund door het christendom. Niet alleen werden kruidenvrouwtjes op gruwelijke wijze vermoord, denken mocht ook niet. Dat deed Zijne Heiligheid wel – al dan niet in bed bij zijn maîtresse.

Wie iets meer wil weten over de zegeningen van het christendom kan een boekje lezen over Mexico of Zuid-Amerika. Daar werden hele beschavingen uitgeroeid. Wurg en levend verbranden, waaronder kleine kinderen, was gewoon. Of, zoals de grote veldheer Cortes (1485-1547) het zei: “*Acabar con el Alma del Indio*” – Weg met de ziel van de Indio. Een goed katholiek, die Cortes, net als heel zijn dieven- en moordenaarsbende. En ze moordden en vernietigden grondig. Onder beschermende goedkeuring van de paus. Niet alleen de cultuurdragers werden vernietigd, ook bijna alle opgetekende geschriften van onder meer de Maya stammen, waaronder de K'iche (Quiché). Helaas voor Rome ging niet alles verloren. Door toeval is ondermeer het heilige boek van de K'iche (Quiché), de *Popol Vuh*, bewaard

gebleven. Dit werd eerst overgeschreven en vertaald in het Spaans door de goedwillende en met verstand gezegende dominicaner priester Francisco Ximénez (1666 - ca. 1729). Daarna vertaald en bewerkt door Wolfgang Cordan (pseudoniem van Wolfgang Heinrich Horn, 1908-1966, Duits journalist, dichter en schrijver die in 1933 naar Frankrijk en in 1934 naar Nederland

vluchtte en hier in het verzet zat). Deze laatste vertaling is beter, omdat Cordan de Quiché taal beheerste en vele fouten heeft verbeterd en daardoor vele onzinverhalen van de Spanjaarden - en daarmee geschiedvervalsing - heeft voorkomen. De *Popol Vuh* is bewaard gebleven maar nu voor christenen verborgen. Want hoe groot was de verbazing van Ximénez toen hij een scheppingsverhaal las van de aarde. Er was een zondvloed. En een raaf die nieuw land

aanwees, een trek door de zee en nog veel meer. Met de bijbel heeft deze scheppingsmythe uiteraard niets te maken. Dat zouden christenen wel willen. Maar het werpt wel een ander licht op de geschiedenis.

Mensenoffers

In 2008 was ik voor mijn onderzoekswerk in Caral. Deze stad ligt 200 km ten noorden van Lima in de provincie Barranca. Daar werd door de Peruviaanse archeologe Ruth Shady een beschaving met piramiden opgegraven in het dal van de Supe, van minstens 5000 v.o.j. Het is de oudste stad van beide Amerika's en stamt nog van voor de Sumeriërs. Er zijn geen menselijke resten gevonden in en rondom de piramiden, waarvan er nu 7 zijn uitgegraven. En zeker geen mensenoffers. Ook geen schrifttekens. Duidelijk is, dat het hier gaat om een grote beschaving met complexe sociale structuren, met landbouw en visserij. Zeker is, dat de Maya's mensenoffers kenden. Volgens de *Popol Vuh* verlangt de god Tohil-Kukulkan voor zijn geschenk van het vuur, het menselijk hart. Maar uitsluitend in noodtoestanden. Het waren geen mensenslachten. Dit wordt in de *Popol Vuh* uitdrukkelijk aangetoond. Het mensenslachten is door de Spanjaarden geïmporteerd en de Maya's hebben zich hier krachtig tegen verzet. Ik schrijf dit hier omdat ik de grove leugen van de katholieke Spanjaarden dat de Indios zelf vele massaslachtingen aanrichtten, weerleggen wil. Gedoeld wordt dan op de rituelen rond het uitrukken van het hart en andere verfijningen. Andere verfijningen, innovaties bij het massaslachten echter, treft men regelmatig aan in het christendom. Het industrieel vergassen van hele bevolkingen is daar een treffend voorbeeld van. Ook hierover wist het Vaticaan alles. En ook de Duitse bevolking. Als kleine jongen heeft mijn grootvader me eens meegenomen naar het concentratiekamp van mijn geboortestad Halberstadt, Langenstein-Zwieberge. We lagen toen verborgen in de bosjes en hij zei tegen me: “Jongen, vergeet dit nooit.” Dat heb ik onthouden. Ik ben humanist geworden.

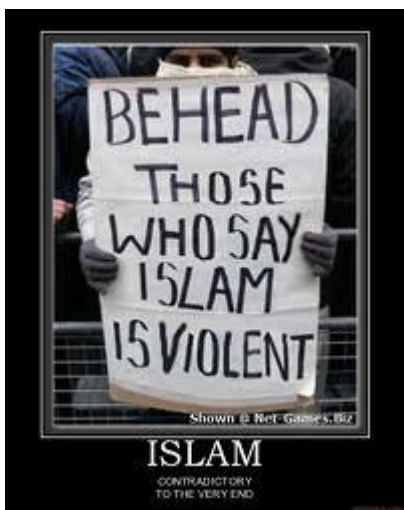
Allah spreekt zichzelf tegen

ANTON VAN HOOFT (1943) is klassiek historicus te Nijmegen en sinds 2009 voorzitter van de Vrijdenkersvereniging "De Vrije Gedachte" - www.devrijgedachte.nl

Dat heilige boeken zichzelf tegenspreken, hoort bij de aard van zulke godgegeven geschriften: ieder moet nu eenmaal iets van zijn gading kunnen vinden. Zo is de bijbel het boek dat zowel naastenliefde als volkerenmoord dekt. Moderne christenen komen uit die contradicties door de bijbel in de historische context te plaatsen: 'er zijn nu eenmaal heel diverse auteurs in ver uiteenlopende tijden aan het werk geweest'. Voor zulke modernisten is de bijbel naar eigen zeggen een bron van inspiratie. Met andere woorden: ze zoeken en vinden bevestiging van hun eigen waarden en normen. Zij scheppen een bijbel naar hun beeld en gelijkenis.

Voor de meeste islamieten ligt de zaak even moeilijk als voor orthodoxe gristen die de bijbel letterlijk nemen: als de koran door of in opdracht van allah aan de analfabete

Mohammed is gediceerd, moet het een volmaakt boek zijn. Dat staat dan ook in soera 2: vers 2 [in sommige vertalingen is dit vers 3]: "Dit is een volmaakt Boek, daaraan is geen twijfel."

(Een soera (سورة) is een hoofdstuk in de koran. Een soera bestaat uit

meerdere verzen.) Maar allah maakt er net zo'n potje van als jahweh en god de vader. Toen ik thuiskwam van de extra ledenvergadering van 22 januari heb ik meteen een raad van Rudolf de Jong opgevolgd. In het voorprogramma hield hij een gedachterijk betoog over Anton Constandse en diens islamkritiek. In Constandse's geest pleitte de Jong ervoor om de kritiek religieus te houden. Het is ook niet eerlijk om islamieten aan te vallen op de 'achterlijkheid' van de waarden en normen (hoofddoekjes!) die ze aan de koran zeggen te ontleen. Net als de bijbel is de koran nu eenmaal een boek uit een ver verleden. En begin ook niet over de joods-christelijke cultuur; Constandse erkende slechts een kosmopolitische beschaving.

Wel to the point is het aantonen van tegenspraken in het boek dat islamieten als absolute autoriteit aanvaarden. De Jong gaf daarvan geen voorbeeld. Thuisgekomen ben ik

eens gaan googlen: dat werk moest toch wel eens gedaan zijn. En inderdaad vond ik een aantal webstekken met 'contradictions'. Enkele waren van ex-moslims, het merendeel was van gristelijken huize: de ene monotheïstische pot verwijt de ander dat-ie zwart ziet. Zoals bekend geeft ook de koran tegengestelde ethische adviezen: mag je nu wel of niet andersgelovigen tot de islam dwingen? Mag je het nu wel of niet met een andere vrouw doen?

Er is nogal wat theologische massage nodig om zulke tegenspraken op te lossen. Een favoriete truc is verkeerde vertalingen de schuld te geven; alleen de Arabische tekst heeft goddelijk gezag. Maar zo laten zich toch niet deze anomalieën wegwerken:

Werd de mens nu uit stof, klei, modder, zaad, niets of een bloedklont geschapen?

- Voorzeker, het geval van Jezus is bij God hetzelfde als dat van Adam. Hij (God) schiep hem uit **stof** en zeide: "Wees" en hij werd (soera 3: vers 59 [60]).

- Waarlijk Wij schiepen de mens uit droge, klinkende **klei**, uit zwarte **modder** in vorm gewrocht (15:26 [27]).

- En Hij heeft de mens uit een **levenskiem** geschapen (16:4 [5])

- Herinnert de mens zich dan niet dat Wij hem voorheen hebben geschapen toen hij nog **niets** was? (19:67 [68])

- ... de Schepper Die de mens uit **geronnen bloed** schiep (96:1/2 [2/3]).

Verzoop de farao nu wel of niet?

- En Wij brachten de kinderen Israëls over de zee; Pharaon en zijn scharen vervolgden hen op een onrechtvaardige en aanvallende wijze, totdat

hij toen hij **bijna verdronk**, zeide: “Ik geloof dat er geen God is dan Hij, in Wie de kinderen Israëls geloven en ik behoor tot de Moslims.”

(10:90 [91])

- Hij (Mozes) zeide: “Voorzeker je weet dat niemand anders dan de Heer der Hemelen en der aarde deze tekenen heeft gezonden; en ik ben zeker dat gij, o Pharao, te gronde gaat.”

Derhalve besloot hij hem uit het land te verwijderen; doch Wij deden hem en die met hem waren allen tezamen **verdrinken** (17:102-103 [103-104])

Mag wijn nu wel of niet?

- gij die gelooft, **wijn** en het gokspel en afgoden en toverpijlen zijn niet anders dan gruwelen,

door Satan gewrocht. Vermijdt ze dus, opdat gij voorspoedig moogt zijn (5:90 [91])

- Het beeld van het paradijs dat aan de godvruchtigen is beloofd: er zijn daarin stromen water dat niet bederft; en stromen melk waarvan de smaak niet verandert en stromen **wijn**, smakelijk voor degenen die drinken, en rivieren van zuivere honing (47:15 [16])

Wat kwam eerder, de hemel of de aarde?

- Hij is het, Die alles, wat op **aarde** is, voor je schiep: **daarna** wendde Hij Zich tot de **hemel** en vervolmaakte deze tot zeven hemelen, want Hij heeft kennis van alle dingen (2:29 [30])

- Zijt gij moeilijker te scheppen dan de **hemel** die Hij heeft gebouwd? Hij verhief hem hoog en maakte hem volmaakt. En Hij maakte de nacht donker en bracht het daglicht voort; En ook de **aarde** spreidde hij uit (79:27-30 [28-31])

Schepping in 6 of 2 dagen?

- Voorwaar, Allah is uw Heer, Die de hemelen en de aarde in **zes** dagen schiep (10:3 [4])

- En Hij is het, Die de hemelen en de aarde in **zes** dagen schiep (11:7 [8])

- Hij, Die de hemelen en de aarde en alles wat er tussen is, in **zes** dagen schiep (57:5)

- Verwerpt gij werkelijk Hem Die de aarde in **twee** dagen schiep? (41:9 [10])

Met de blik op eindig

Zingeving zonder god

JEROEN HOPSTER (1987) student wijsbegeerte aan de University of Edinburgh

Tot voor kort woonde ik in een studentenhuus in Amsterdam, samen met vijftien andere jongens. Daar ontving ik De Vrijdenker, die ik na zorgvuldige studie placht achter te laten op de wc. Je behoefte doen, al lezende over kerk, god, vrijdenken en humanisme; dat contrast deed mij de wc meestal weer met een glimlach verlaten. En toegegeven, bovenal hoopte ik de andere jongens met een flinke dosis atheïsme te indoctrineren. Het had wisselend resultaat. Huisgenootjes die daadwerkelijk begonnen te lezen toonden enthousiasme, af en toe met een kanttekening over het 'preken voor eigen parochie'. Zij

die niet verder kwamen dan de naam van het tijdschrift tastten doorgaans in het duister. De Vrijdenker? Dat klonk nogal zweverig. Ging dat over spirituele zingeving? Had mijn vader (Paul Hopster) zich aangesloten bij een Oosterse sekte? Opmerkelijke reacties, want de inhoud van De Vrijdenker is daaraan tegenovergesteld. Zingeving en spiritualiteit lijken begrippen met een religieuze ondertoon, of misschien niet echt religieus, maar toch wel 'religieuze'. Maar is een dergelijke typering terecht? Gaan spiritualiteit en zingeving inderdaad gepaard met geloof? Of bestaat er ook een seculier, naturalistisch alternatief?

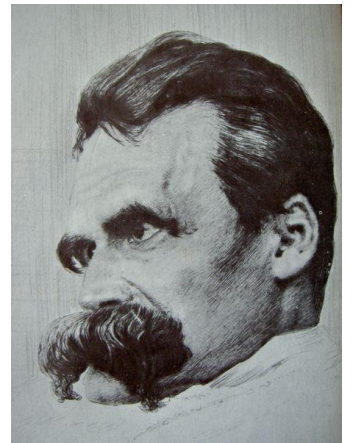
Zingeving als fundament van de moraal

Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte presenteert zich als een atheïstisch-humanistische vereniging. Wat dat eerste begrip betekent moge duidelijk zijn: de zoektocht naar god is niet alleen onzinnig, maar kan ook uiterst schadelijk zijn en moet daarom op bepaalde fronten actief worden tegengegaan. Waar humanistisch voor staat is minder evident. Dat heeft te maken met de ingewikkelde en soms ambivalente geschiedenis van de term, maar komt ook omdat het humanisme zijn identiteit minder sterk aan een tegenpool kan ontleen. Atheïsme verwerpt (bepaalde praktijken van) het geloof: indien er geen theïsten meer zijn, vervalt ook de noodzaak om atheïst te zijn. Voor het humanisme ligt dat anders. Humanisme is een positieve houding, die zelf invulling behoeft: het bestrijdt niet iets dat er *niet* is, maar vraagt juist om de betekenis van wat er *wel* is. Het antwoord op deze vraag heeft door de tijd heen verschillende gestalten gekregen, waarover met regelmaat mooie artikelen in dit tijdschrift verschijnen – daar zal ik me hier verder niet om bekommeren. Van belang is dat het een open vraag betreft. Waar onze samenleving voortdurend verandert en de wetenschap steeds weer nieuwe invalshoeken opent, vergt ook de invulling van een humanistische levenshouding continue reflectie en herdefinitie. En wanneer aan deze levenshouding invulling wordt gegeven, dan is dat een vorm van zingeving: een perspectief op grond waarvan wij ons denken en handelen betekenis verlenen.

Laten we dat begrip, zingeving, verder proberen te duiden. Zingeving heeft betrekking op de meest fundamentele redenen waarmee wij onze handelingen en oordelen kunnen verantwoorden. Wij spreken graag onze waardering uit: we vinden dingen goed, mooi en wenselijk. Of oneerlijk, akelig en bezwaarlijk. Met zulke oordelen geven wij betekenis aan de wereld om ons heen, bijvoorbeeld morele betekenis, of esthetische betekenis. Maar waar zijn deze waardeoordelen op gebaseerd? Die vraag kan op twee manieren worden gelezen. Enerzijds kunnen we onze waardering proberen te *verklaren*, bijvoorbeeld door te wijzen op onze geschiedenis, sociale omgeving, biologische oorsprong, etc. Waarom wil ik graag een groot grasveld in mijn tuin? Wel, de structuur van mijn brein is goeddeels in de steentijd gevormd, de jagers en verzamelaars van toen leefden

vooral in open steppelandschap, en daarom koester ik een aangeboren voorliefde voor open grasvlaktes. In samenhang met heel veel andere redenen zou ik dat als verklaring kunnen aandragen. Maar kan ik mijn voorliefde ook *verantwoorden*? De meer fundamentele niveaus van verantwoording brengen ons naar het domein van de ethiek: ik zal mij moeten beroepen op wat ik versta onder het goede leven, en benadrukken dat de beschikking over een groot grasveld daar een belangrijk onderdeel van vormt. Maar ook dat goede leven verdient verantwoording: waarom beschouw ik een bepaald soort leven als goed, en niet een ander soort? Kortom, kunnen we onze moraal op een nog fundamenteler niveau rechtvaardigen?

‘God is dood’ verklaarde Nietzsche in *De Vrolijke Wetenschap* (1882). Een dood met grote gevolgen, want zonder geloof in een ultieme betekenisgever leek ook de objectiviteit van oordelen over ‘goed’ en ‘kwaad’ te zijn verdwenen. In de afgelopen eeuw zijn verscheidene alternatieven opgeworpen om het fundament van een seculiere

moraal op andere gronden te verdedigen (of te verwerpen), met posities uiteenlopend van nihilisme tot een robuust realisme, maar tot op heden blijven de meningen sterk verdeeld. Volgens mij ligt de waarheid, zoals wel vaker, in het midden: morele waarden vormen weliswaar een menselijke projectie, maar die projectie kan wel degelijk op basis van natuurlijke feiten worden gerechtvaardigd. De zoektocht naar bronnen voor naturalistische zingeving is echter allesbehalve eenvoudig. Er bestaat geen heilig geschrift waarin Waarheid, Weg en Leven worden voorgedrukt. We moeten het doen met onze feilbare wetenschap, gebrekkige rede en bevooroordeelde brein. Dat uitgangspunt is een stuk wankeler dan het fundament van een al-gode god. Maar ook op basis van deze onvolmaakte bronnen kunnen wij aanknopingspunten vinden voor zingeving en waardering: niet op grond van een *bedoeling* die in het leven besloten ligt, maar wel als betekenisvolle *constructie* die voortvloeit uit ons eigen bestaan en het bestaan van de wereld om ons heen.

Bronnen van zingeving

In de novembereditie (no. 9, jrg. 31, 2010) van *De Vrijdenker* verscheen een fraai artikel van Nanda van Bodegraven. Zij benadrukte hoe Darwin's evolutieleer ons zulke bronnen verschaft, bijvoorbeeld door inzicht te geven in de uniciteit van het bestaan en de rijkdom van de ervaring, alsook een besef van de wonderbaarlijke complexiteit van de wereld waarin wij leven. Daarvandaan is het maar een kleine stap om te spreken van spiritualiteit - spiritualiteit in de zin van bewondering voor en verwondering over de complexiteit van mens, natuur en wereld. Dat er geen intelligente god voor nodig was om dat alles te creëren, maar juist het inzicht dat wij zijn voortgekomen uit een blind proces van evolutie, maakt onze eerbied voor dit leven zo groot. Eerbied, waardering en ontzag voor de pracht van de godloze natuur vormen belangrijke bronnen van naturalistische zingeving, maar het vergt grote zorg en precisie om die bronnen te vertalen naar morele voorschriften. Darwinistische evolutie kent behalve creatieve vermogens immers ook een enorme vernietigende kracht. Bovendien, niet elke evolutionaire creatie is even waardevol: zoals reflectie over abortus, overbevolking of onkruidverdelging ons doet inzien, moet de waarde van evolutionaire scheppingen in samenhang met andere waarden worden gezien. Natuurlijk kan de scepticus betogen dat *niets* aan evolutie het leven bijzonder maakt. Aan complex leven op aarde is immers geen gebrek en veel wetenschappers zijn ervan overtuigd dat levensvormen ook op andere plaatsen in ons grote heelal zijn ontstaan. Met de uniciteit van de bewuste mens, die goddeels slaaf is van de grillen van zijn eigen brein, lijkt het ook wel mee te vallen. En ga zo maar door. Waarom zouden wij daarvoor bewondering moeten tonen en respectvol mee omgaan? Toegegeven, daarvoor kan geen dwingende reden worden gegeven. Welke waarden wij als richtinggevend beschouwen berust op een kwestie van interpretatie en evaluatie, een proces van ethische reflectie dat in laatste instantie niet verder kan worden gefundeerd. Maar juist *daarom* is het noodzakelijk om een standpunt in te nemen, een oordeel te vellen waarbij onze fundamentele kennis en ervaring – de bronnen van zingeving – als leidraad fungeren. Want laten we de vraag omkeren: wat maakt een door god geschapen leven bijzonder? Als het leven simpelweg het gevolg is van goddelijke

willekeur, of van enige andere bovennatuurlijke kracht, waarom zouden we dat leven dan moeten koesteren en bewonderen? Dat gelovigen een door god gecreëerd leven als bijzonder ervaren ligt niet in het feit van deze creatie zelf besloten, maar in het waardeoordeel dat zij daarover uitspreken en de betekenis die zij daaraan verlenen. En daarin hebben zij groot gelijk, net zoals de atheïst, die zich realiseert dat het leven is ontstaan als natuurlijk proces, volkomen in zijn recht staat wanneer hij ontzag toont voor de wonderbaarlijke scheppingen van de evolutie.

Laat echter duidelijk zijn dat wij niet *al* onze waarden hoeven te baseren op ons evolutionair besef. Ons leven behelst meer dan alleen zijn ontstaansgeschiedenis. Een voorbeeld van een andere fundamentele waarde is het vermijden van leed, waar Floris van den Berg, geïnspireerd door Peter Singer, in dit tijdschrift met regelmaat op wijst. Maar ook waarden van een meer positieve aard, gericht op de verwezenlijking van onszelf en van anderen – mens, dier, of ding – dienen richting te geven aan ons handelen. Waarom is het van belang dat we de tijger voor uitsterven behoeden? Dat tweeduizend jaar oude Afghaanse Boeddhabeelden niet worden opgeblazen? Dat het heelal morgen niet plotsklaps ophoudt te bestaan? Dat heeft te maken met positieve idealen zoals zelfverwerkelijking, authenticiteit en oorspronkelijkheid. Kunnen we ook deze waarden op een meer fundamenteel niveau verantwoord maken? Ik denk het wel, bijvoorbeeld door ons te beroepen op de contingentie van evolutionaire ontwikkeling, maar ook op de uniciteit van onze maatschappelijke geschiedenis. Bronnen van zingeving zijn niet beperkt tot de inzichten van de natuurwetenschappen: wij kunnen deze bronnen ook destilleren op basis van onze eigen zintuiglijke ervaring, of op grond van ons levensverhaal en dat van anderen. Daarbij vormen literatuur en film vaak wijze raadgevers, want door hun verhalende karakter zijn zij als geen ander in staat het belang van ontwikkeling en ontplooiing te illustreren.

Laat ik daar tot besluit een voorbeeld van aanhalen: de film *After Life* (in 1998 geschreven en geregisseerd door Hirokazu Koreeda en in 2006 door Michel van der Aa tot opera bewerkt). Die titel wekt misschien religieuze associaties – het verhaal speelt zich inderdaad af in het voorportaal naar een volgend leven – maar Koreeda gebruikt deze setting als hulpmiddel om invulling te geven aan het thema van aardse zingeving. De plot is eenvoudig: overledenen krijgen de opdracht om één herinnering te kiezen, die ze zullen meenemen naar een volgend leven (en daar schijnbaar tot in oneindigheid zullen herbeleven). Achter deze opdracht schuilt de vraag naar de betekenis van een gelukservaring: wat zijn de momenten die wij werkelijk koesteren? En welke invloed oefent ons geheugen daarop uit? De antwoorden

die de overledenen geven getuigen doorgaans van een zintuiglijk karakter: de geur van het ouderlijk huis, het uitzicht vanaf de top van een berg, het gevoel van een warm bad. Dat *dit* de ervaringen zijn die wij als herinnering met ons mee willen nemen, verschaft een diepgaand inzicht in onze identiteit, zo suggereert Koreeda: een identiteit die niet door god gegeven of Darwin gedetermineerd is, maar die wij in onze geleefde ervaring zelf hebben vormgegeven. Aldus benadrukt *After Life* het belang van onze *zintuiglijke ontplooiing* en *geleefde ervaring* als positieve bronnen van waardering. In samenhang met een besef van onze evolutionaire herkomst, alsook een blik op ons eindige leven, biedt dat betekenisvolle aanknopingspunten voor zingeving in een wereld zonder god.

“Open brief aan professor Rümke”

WOUTER VAN HEININGEN (1963) is dichter. In het voorjaar van 2011 komt zijn nieuwe bundel ‘Zoals de wind in maart graven beroert’ uit bij uitgeverij De Brouwerij, waarin onderstaand gedicht.

"In tegenstelling tot wat Freud en anderen voor en na hem beweerden, meent Rümke op grond van zijn ervaringen als psychiater dat 'het zogenaamde ongeloof veel sterker verwantschap vertoont met de neurose dan echt geloof'." Aldus een tekst van de diepgelovige psychiater prof. dr. H.C. Rümke (1893-1967) die van Heiningen aantrof in het Dolhuys in Haarlem, sinds 2005 een museum, gevestigd in het voormalige leprozen-pest en dolhuys, waarvan de oorsprong ligt in 1320. Deze tekst was de aanleiding voor zijn gedicht.

Open brief aan professor Rümke

*Kom dokter, dans met mij
het leven is mijn weiland
vol gras, zo pas gemaaid
geurend naar ledervet
van bezadelde paarden*

*leg uw theorieën weg
in diepe donkere laden
leg af het kruis dat op u drukt
dat zo benauwd
uw horizon beperkt
openheid wordt nu vereist,*

*verlangd,
door mij dan toch*

*Ongeloof is geen neurose,
geen dwaling van de geest
zij brengt mij wolkeloze luchten
en dubbelzoute regen*

*een wind
die waait door mijn hoofd
komt van alle streken
zij heeft geen huis, kent geen god*

*laat mij met mij gelukkig zijn
alleen met mij
en soms*

*heel soms
ook met een ander*

Het feest van de geestelijke bevrijding in 1957

JAN BUYS (1930 Geleen) organisatie adviseur

Ik was 27 jaar, wij waren pas getrouwd, ik was tot over mijn oren verliefd op mijn mooie eega en ondanks het feit dat we elk dubbeltje moesten omdraaien en ik zes dagen per week moest werken, voelde ik me gelukkig, sterk, jong en vitaal. Wij woonden in een (te kleine) duplex-benedenwoning in Sittard, toen mijn jongere broer Wim uit Amsterdam een weekendje bij ons logeerde en begon te vertellen over zijn ongelooft. Hij deed dat met een relativerende maar ook cynische vorm van humor, die ons beiden geweldig aansprak.

Nu ik dit schrijf, weet ik dat de meeste mensen die toen ongelovig werden, dat pas deden na een langdurige innerlijke strijd over de waarheid of onwaarheid van “God en van de door Hem geopenbaarde waarheden”. Maar bij mij ging dat ongelofelijk snel, alsof ik van de ene minuut op de andere letterlijk van mijn geloof af viel, niet om een dodelijke val te maken, maar meer om op de vleugels van de vrije gedachte in hogere sferen terecht te komen. Wat ongetwijfeld meespeelde, was het gegeven dat mijn broer niet alleen meer dan een jaar jonger was dan ik, maar hij vertelde ons ook dat hij al een aantal jaren geleden ongelovig was geworden en daar eigenlijk heel gelukkig mee was.

Ook ik kwam erdoor in een soort euforische stemming, een gevoel van bevrijd zijn, plus het idee dat het leven zoveel interessanter zou kunnen zijn, als je zelf mocht bepalen wat goed of niet goed is voor jezelf en voor je gezin. Eindelijk mocht ik mijn eigen problemen zelf oplossen, had ik daar geen priesters meer voor nodig en mogelijk konden we levensbeschouwelijk een totaal nieuwe start maken.

Mijn broer Wim heeft mij later een aantal door hemzelf geschreven ervaringen en gedachten opgestuurd over zijn ontworsteling aan de wurgende greep van het “*Enige Ware Rooms-Katholieke Geloof*”. Ik heb die eerst met rode oortjes van opwindende gelezen en later met een oude schrijfmachine voor een groot gedeelte geduldig overgetypt. Wat mijn broer vooral aan het denken had gezet was het feit dat veel zogenaamde “geschiedkundige gegevens” uit het Nieuwe Testament al honderden jaren voor Christus werden gebruikt door andere religies in het Middellandse-Zeegebied, het Midden-Oosten en Zuid-Azië. Wat ik me daarvan herinner zijn bijvoorbeeld de God Krishna, die uit de maagd Devaka werd geboren en de maagd (*what's in a name?*) Maria die een zoon baarde genaamd Mercurius. Daarnaast had hem het onsmakelijke gedrag van een priesterlijke biechtvader wel heel erg gekwetst. Hij was een jaar of zeventien en verliefd op een meisje dat hem ook wel zag zitten, zodanig zelfs dat mijn broer het op een gegeven moment noodzakelijk vond om zijn zonden van “onkuisheid” in de donkere biechtstoel aan zijn biechtvader toe te vertrouwen, om op die manier zijn gruwelijke straf in de hel te kunnen ontlopen. Toen die priester hem aanspoorde om wat meer gedetailleerd te vertellen over wat hij met dat meisje had uitgespookt, begon hij zich steeds meer te schamen en te hopen dat het snel voorbij zou zijn. Maar het tegendeel was waar. Naarmate mijn broer meer losliet over zijn opwindende zoektocht met beide handen in het slijpe van zijn vriendinnetje, stelde zijn biechtvader hem steeds meer vragen over de subtiel en beschamende details en de voortgang van dit zeer zondige avontuur. Tot het moment dat mijn broer tot zijn grote schrik en afschuw ontdekte, dat zijn biechtvader met dikke zweetdruppels op zijn gezicht, druk doende was om zichzelf in een rap tempo af te trekken. Toen het tot hem doordrong wat hier eigenlijk gebeurde, rende mijn broer huilend van schaamte en woede de biechtstoel en de kerk uit, om daar zijn hele leven lang niet meer in terug te keren. Achteraf was hij blij, dat hij deze vernederende affaire had mogen meemaken, omdat het hem overtuigde, dat de RK-priesterlijke celibatairs nogal eens leugenachtige, maar helaas ook onaantastbare charlatans waren.

Ikzelf heb toen vooral de godsdienstige waarheden, die mij als kind met de paplepel waren ingegeven, aan een persoonlijk kritische oordeel onderworpen. Op die manier ontdekte ik toen tot mijn verbazing, dat van alle door God geopenbaarde waarheden, die ik ooit in mijn jonge leven was tegengekomen, er eigenlijk niet één bij was die de toets van het gezonde, logisch denkende verstand én van mijn gevoel voor ethiek en rechtvaardigheid, kon doorstaan.

Of God en de hemel bestonden vond ik op dat moment niet zo van belang, maar ik was wel heel blij met het gegeven, dat de hel een luguber verzinsel van sadistische en perverse fantasten bleek te zijn.

Wat ik ook zeker wist was, dat die “geopenbaarde waarheden” uit vooral het Oude Testament, niet vanuit een of ander opperwezen tot ons waren gekomen, maar wel ergens ver terug in de tijd door onderontwikkelde, nogal primitieve, ruwe en kortzichtige nomadische en tribale veehoeders uit hun dikke duim waren gezogen. Zij hadden immers behoefte aan zingeving van hun leven en van hun lijden en natuurlijk ook een leven na de dood, met een hemel voor zichzelf, hun naaste familieleden en hun geloofsgenoten en bovendien een hel voor hun vijanden. Die vijanden zijn bijna altijd de mensen met een andere geloofsovertuiging (vaak kettters genoemd), maar vooral ook de zogenaamde heidenen of ongelovigen.

Kort gezegd: primitieve mensen schiepen in hun fantasie één (of meerdere) strenge, wrede, gewelddadige en angstaanjagende (meestal mannelijke) goden, die zowel qua karakter als uiterlijke verschijning veel gelijkenis vertoonden met hun bedenkers. Talloze priesters, theologen en andere zogenaamde geestelijke leiders hielden (en houden) zich beroepshalve bezig met het intensiveren, inprenten en eindeloos herhalen van deze fantasieën en illusies. Hiermee vergroten zij in de eerste plaats hun eigen macht en aanzien, maar op die manier zorgen zij er ook voor dat het aantal gelovigen blijft stijgen, want hoe meer mensen er in geloven, des te groter zal de geloofwaardigheid van een illusie worden. Vooral dit laatste is een van de sterkste drijfveren voor de bekende vurige bekeringsdrift, die de meeste godsdienstige stromingen kenmerkt, met in het ergste geval de daaruit voortvloeiende afschuwelijke godsdienstoorlogen en volkerenmoorden waar onze wereldgeschiedenis helaas bol van staat.

Ik heb nog even met de gedachte gespeeld om andere godsdiensten buiten het Rooms-katholicisme op hun waarheidsgehalte te toetsen, maar ik ben daarvan teruggekomen. Ten eerste, omdat de meeste godsdiensten uitgaan van het bestaan van hun eigen enige en ware God, die de wereld en alle mensen geschapen heeft zodat mensen met een andere godsdienst een verkeerde keuze hebben gemaakt, waarvoor zij dus zullen moeten boeten. Ten tweede omdat ik (vooral via mijn broer Wim) mensen heb leren kennen, die dit soort onderzoeken wél hebben gedaan, maar na korte of langere tijd tot de conclusie kwamen, dat de geopenbaarde Goddelijke waarheden van alle Godsdiensten in principe één, uit de dikke duim gezogen, pot nat waren. Christenen vinden vaak tot op de dag van vandaag, dat in de bijbel prachtige poëtische verzen te vinden zijn, maar ik ontdek in diezelfde bijbel, naast onduidelijke, abstracte en pompeuze teksten, uitsluitend bloederige, wreedaardige en wat mij betreft onzinnige verhalen. Ik kan er helaas niets beters van maken.

Uit: *Weerbarstige wreedaardige waanwijsheid* door Johannes Booy, medio 2008, Hfdst. 2.

Christelijk integrisme in Nederland

GUILLAUME PLAS, (1939 Sint Ulriks Kapelle België) politiecommissaris en sedert 11 jaar ere-commissaris

Christelijke partijen in Nederland willen dat de bijbel het richtsnoer wordt van het politiek denken en handelen. Nederland telt drie christelijke landelijke politieke partijen: het Christen Democratisch Appel (CDA), de ChristenUnie (CU), en de Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP). Geen scheiding tussen politiek en godsdienst: de bijbel is het richtsnoer, de norm, volgens de partijstatuten.

De christelijke partijen in Nederland willen geen enkele scheiding tussen godsdienst en Staat. De politieke overtuiging moet gefundeerd zijn op de bijbel. Het gezag van god moet absoluut zijn en god's woord moet als norm aanvaard worden voor het politieke en maatschappelijke leven. En waar vindt men het woord van god? In de bijbel. Deze gruwelijke bijbel (oude en nieuwe testament) door mensen geschreven, twee- of drieduizend jaar geleden, naargelang het gaat over god de vader of god de zoon, moet dienen

als politieke basis in de 21ste eeuw. Volgens de christelijke partijen moet de Nederlandse politiek onderworpen worden aan de bijbelse gerechtigheid, aan god's heerschappij. God is de overheid, de bijbel is het richtsnoer. Het einddoel van deze partijen is dan ook onvermijdelijk een “christelijke theocratie”. Deze partijen verwerpen duidelijk de Verlichting, die ons democratie en vrijheid heeft gebracht. Zij erkennen alleen het uitsluitend gezag van god en verwerpen de

volkssoevereiniteit die stelt dat de overheid haar gezag ontleent aan het volk. Democratie is de regering van het volk, door het volk en voor het volk, en niet de regering van god door god en voor god. Democratie is menselijke gerechtigheid en niet bijbelse gerechtigheid. Er is nergens gerechtigheid in de bijbel te vinden, alleen onverdraagzaamheid. De ongelovigen worden noch geduld in het oude testament, noch in het nieuwe. In deze partijen is god als dictator de alleenheerser aan wie gelovigen en ongelovigen zich moeten onderwerpen; de ongelovigen hebben geen bestaansrecht. Er wordt in deze christelijke partijstatuten geen rekening gehouden met andersdenkenden, tenzij op een schijnheilige wijze bij het CDA, en helemaal niet bij de ChristenUnie en de SGP. De bewijzen daarvan vindt men in de statuten van deze partijen.

Uittreksels uit de statuten van de christelijke partijen in Nederland

CDA

De Statuten en het Huishoudelijk Reglement van het CDA bepalen: *De partij aanvaardt de Heilige Schrift als richtsnoer voor het politiek handelen* (Art. 2) en *de partij streeft naar een maatschappij waarin de Bijbelse gerechtigheid gestalte krijgt*. (Art. 3)

CU

De Statuten van de ChristenUnie (CU) van 20.3.2008 bepalen: *De Uniefundering luidt als volgt: De ChristenUnie erkent Gods heerschappij over het staatkundig leven, dat de overheid door God is gegeven en in Zijn dienst staat en dat christenen de verantwoordelijkheid hebben actief te zijn in de samenleving. Zij fundeert haar politieke overtuiging op de Bijbel, het geïnspireerde en gezaghebbende Woord van God, die door de Drie formulieren van Eenheid wordt nagesproken en die ook voor het staatkundig leven wijsheid bevat*. (art. 3)

SGP

Statuten en Grondslag. De partij stelt zich op de grondslag van Gods Woord, zoals daarvan belijdenis gedaan wordt in de artikelen 2 t/m 7 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Zij onderschrijft geheel en onvoorwaardelijk de Drie Formulieren van Enigheid, zoals deze zijn vastgesteld in de Nationale Synode, gehouden te Dordrecht in de jaren zestienhonderd achttien en zestienhonderd negentien. Zij belijdt mitsdien het absoluut gezag van Gods Woord (naar de zuivere Statenvertaling) over alle terreinen van

het leven en derhalve mede over het terrein van het staatkundige en maatschappelijke leven zoals nader uitgewerkt in het Program van Beginselen. (art. 2)

Doel en middelen 1.

De partij stelt zich ten doel de beginselen van Gods Woord op staatkundig terrein tot meerdere erkenning te brengen in den lande overeenkomstig de in artikel 2 vermelde grondslag. Derhalve is haar streven erop gericht dat Gods Woord als norm aanvaard wordt voor het politieke en maatschappelijke leven.

Deze christelijke statuten zijn strijdig met de fundamente van een democratische staat. De statuten van deze christelijke partijen maken geen enkele scheiding van godsdienst en staat mogelijk. De ChristenUnie en de SGP zijn hyperfundamentalistisch.

De SGP discrimineert de vrouwen, zij kunnen geen politiek mandaat uitoefenen. Dat druist in tegen de gelijkheid van mannen en vrouwen. Vrouwen die van deze partij lid worden negeren zichzelf en erkennen hun inferioriteit, zoals de moslimvrouwen die een sluier of een boerka dragen, zichzelf depersonaliseren en onderwerpen als 'slavinnen'. Deze discriminatie werd al aangeklaagd bij het gerecht. De SGP heeft het woord "theocratie" uit de statuten verwijderd en vervangen door "Bijbels genormeerde politiek". De integristische van der Vlies zei dat er geen koerswijziging is, (*Reformatorisch Dagblad* 24.10.2008). Het doel is en blijft, Nederland om te vormen tot een christelijke theocratie. Om tactische redenen was het beter te spreken van "Bijbels genormeerde politiek", wat minder argwaan wekt. Een godsregering blijft de norm, het uitgangspunt. Het *Reformatorisch Dagblad* (14.11.2008) schrijft: "Kortom: laten christenen nu eens leren dat het grote gevaar van deze tijd niet schuilt in een aantal Goudse Marokkaantjes, maar in de seculiere buurman die iedere morgen zo vriendelijk groet. (zie *Acceptatie van neutrale staat maakt van de nood een Deugd*)."

Dat doet mij denken aan een vers uit de koran dat zegt dat de moslim niet met "ongelovige burenen" mag omgaan, maar dat hij ze moet bestrijden. Als "seculiere buurman" groet ik mijn "christelijke buurman" vriendelijk. Ik kan mij niet inbeelden dat ik dat anders zou doen. Ik kan mij ook niet voorstellen dat de christelijke buurman mij als een "vijand" zou gaan beschouwen, en omgekeerd eveneens. En wat

doet men met een vijand in een christelijke theocratie? Ik veronderstel dat u dat weet. De mythische Jezus zegt: “*Hebt Uw vijanden lief*” (Matt. 5:43), maar al wie in Hem niet gelooft, is een “*vijand*”, een “*ketter*”, die eeuwig in de hel moet branden. Er is geen heil buiten Christus volgens het Evangelie en er is geen plaats voor de ongelovige in het Evangelie. Op deze onverdraagzame christelijke leer kan men geen verdraagzame, democratische, pluralistische staat bouwen.

De bijbel als wet is even gevaarlijk als de koran als wet. Als de “*Bijbels genormeerde politiek*” de doelstelling van de politieke partijen is, dan moeten de burgers vrezen dat ze aan een “*theocratische staatsstructuur*” zullen worden onderworpen. Deze partijen hebben onrealistische politieke doeleinden. De onmenselijke archaische bijbelnormen zijn totaal in strijd met het E.V.R.M. en de fundamenten van de Europese Unie. Beweren dat de “*politiek*” op de bijbelse normen moet worden gefundeerd, is eeuwen teruggaan in de geschiedenis, naar de middeleeuwse religieuze obscurantistische praktijken. Dat is ook zo met de stapsgewijze invoering van de sharia in Europa, door de toegevingen van de Europese politici. De hedendaagse christelijke politiek steunt op de mythologie van het gruwelijke oude en het nieuwe testament, is totaal absurd, onmenselijk en strijdig met het Europees en Nationaal recht van beschaafde landen.

Ambtsgebed in christelijke gemeenteraden

In ongeveer 20% van de Nederlandse gemeenteraden, die met een christelijke meerderheid, begint en eindigt de raadszitting met een ambtsgebed. Dit is zelfs voorgeschreven door het Reglement van orde. De Verlichting is nog niet overal doorgedrongen in de Nederlandse gemeenten en van scheiding van godsdienst en staat willen de christelijke integristen niets weten. De andersdenkenden moeten de gebeden ondergaan. De gebeden worden door de meerderheid aan de minderheid opgelegd. De Nederlandse koningin eindigde op 15 september 2009 haar troonrede

met: “*Op u rust een verantwoordelijke en zware taak. U mag zich daarbij gesteund weten door het besef dat velen u wijsheid toewensen en met*

mij om kracht en Gods zegen voor u bidden.” Men zou zich in de VS wanen. Het ambtsgebed in de gemeenteraden vond minister Ter Horst niet strijdig met het beginsel van scheiding van kerk en staat. Dat is de andersdenkenden als idioten beschouwen. In België zou dit niet kunnen. De statuten van de christelijke partijen in België zijn niet te vergelijken met deze in Nederland.

Bijbelse gerechtigheid is gruwelijke barbaarsheid

In de Bijbel hoeft men niet te zoeken naar barbaarsheid of immoraliteit: men vindt ze overal in het oude en nieuwe testament. Als men beweert “*politiek*” op “*geloof*” te steunen, dan wordt het een politiek van “*onverdraagzaamheid, willekeur, irrationaliteit, immoraliteit, onrechtvaardigheid en barbaarsheid*”. De moslimrepublieken bewijzen dit alle dagen, door de toepassing van de koran als wet. In de heilige bijbel (oude en nieuwe testament), vindt men nergens ook maar de minste vorm van verdraagzaamheid en moet de ongelovige worden gedood en eeuwig branden in de hel. Dit zegt god de vader, maar ook god de zoon, die de wet van zijn vader bevestigt. (Matt. 5:17). Christelijke partijen die hun “*politiek*” steunen op de bijbelse regels, laten geen plaats over aan de andersgelovigen of andersdenkenden. De bijbelse regels zijn duidelijk: ongelovig zijn kan niet en mag niet. Daarop staat de doodstraf en dan naar de hel volgens de goddelijke wet. Iets zeggen zonder ‘argumenten’ is niet overtuigend, daarom enige voorbeelden van deze gruwelijke heilige schriften, die volledig bevestigen dat de heilige boeken niet passen in de politiek.

Bijbelse barbaarsheid in het oude en nieuwe testament

Het “*Woord van de Bijbelse God*” moet wet zijn volgens de christelijke partijen. God had spijt de mens te hebben geschapen en hij pleegde een planetaire volkerenmoord, door alle mensen en dieren te verdrinken, behalve Noach. (Zondvloed; Gen. 6:7 en 7:23). Hij recidiveerde snel met een andere massamoord in Sodom en Gomorra, en beval nog andere steden en mensen te vernietigen (Deut. 13: 12-18). De bijbel staat bol van de gruwelijkheden van de jaloerse god die de schuld van de vaders zelfs wreekt op hun kinderen, tot het in het vierde geslacht (Ex. 20:5) en ook vol racisme, incest, slavernij, enz.

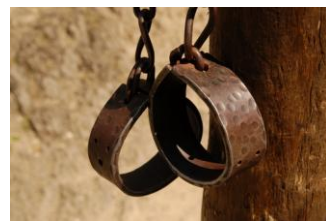
Mohammed plagieerde schaamteloos het oude en het nieuwe testament bij gebrek aan verbeelding om andere mythes te bedenken. Volgens de oudtestamentische god moet de ongelovige (de godslasteraar) (Lev. 24:16), de overspelige (Deut. 22:20-24) en ook het meisje dat niet maagdelijk is (Deut. 22:21-22), worden gedood door steniging. De homoseksueel moet worden gedood (Leviticus 20:13). Als een man een meisje verkracht, dan moet hij 50 zilverlingen aan de vader betalen en het meisje huwen. Een onbesneden man wordt gedood (Gen. 17:14). Wie zijn vader of moeder vervloekt of overspel pleegt wordt gedood, tovenaars zul je niet in leven laten (Ex. 22:18), wie coïtus interruptus pleegt wordt gedood (Gen. 38:9-10). Hij die de sabbat niet naleeft, wordt ter dood gebracht (Gen. 35:2). De moordlust van de bijbelse god is onverzadigbaar.

Het nieuwe testament bevestigt het oude en is even onverdraagzaam. Als de bijbel het richtsnoer wordt van de politiek, zoals de christelijke partijen wensen, zullen de ongelovigen ook het onverdraagzame evangelie opnieuw aan den lijve moeten voelen. Het evangelie laat nergens ruimte voor andersdenkenden. Dat zijn vijanden, zij moeten op aarde bestreden worden en zijn allemaal bestemd om eeuwig te branden in de hel. Men zoekt tevergeefs naar “verdraagzaamheid” in deze evangelies. De (mythische) Jezus is niet mals. Hij zegt: *“Doch die vijanden van mij, die niet wilden, dat ik over hen koning werd, brengt hen hier en slacht ze voor mijn ogen. Toen Hij dit gezegd had, ging Hij hun voor.”* (Lucas 19:27-28) (In de Franse tekst: *“tuez-les en ma présence”*; dood hen in mijn bijzijn.) In de gelijkenis van de talenten is er evenveel evangelische wreedaardigheid: *“Want aan een ieder, die heeft, zal gegeven worden, en hij zal overvloedig hebben. Maar wie niet heeft, ook wat hij heeft, zal hem ontnomen worden. En werpt de onnuttige slaaf uit in de buitenste duisternis.”* (Matt. 25:26-30). Voor de armen is het evangelie onverbiddelijk, de mens moet lijdzaam zijn slavernij ondergaan.

Als de bijbelse gerechtigheid moet worden toegepast in de politiek volgens de christelijke partijen, gaat men dan ook de slavernij door god ingesteld opnieuw invoeren, zoals deze is beschreven in het oude testament (Ex. 12:44, 21:2 en Deut. 15:12-18)? Je mag zelfs van god de vader je eigen dochter als slaaf verkopen. (Ex. 21:7-11)

In het nieuwe testament zegt god de zoon, Jezus, dat hij de wet komt vervullen en er geen jota aan wijzigt. God de vader en god de zoon vonden de slavernij goed. God de vader en god de zoon waren toen nog niet beschaafd, zij wisten nog niet wat menselijke rechten en waarden betekenen. De “Drievuldigheid” wist niet dat de mensen de goddelijke slavernij zouden afschaffen, door de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en door het E.V.R.M. Tot nu toe heeft god het E.V.R.M. nog niet gelezen, daardoor blijft hij “onbeschaafd”, en de christelijke partijen verkiezen de goddelijke rechten boven de menselijke rechten. Weg dus met het E.V.R.M., dat niet strookt met de ‘bijbelse gerechtigheid’.

De slavernij werd door Jezus en Paulus in het nieuwe testament en door de katholieke regelgeving van het Vaticaan, als volkomen normaal beschouwd. Het Vaticaan zelf heeft eeuwenlang slaven gebruikt. Het nieuwe testament is overduidelijk: *“Wij zijn onnuttige slaven; wij hebben slechts gedaan, wat wij moeten doen.”* (Lucas 17:7-10). Wie het slavenjuk draagt moet zijn meester hoogachten, zodat god’s naam en de leer niet worden bespot (1 Tim. 6:1-4). Slaven, gehoorzaam uw aardse meester zoals u Christus gehoorzaamt, met ontzag, respect en oprechtheid (Efeziërs 6:5-8). Het 9de Concilie van Toledo (650) veroordeelde de kinderen van priesters tot slavernij. De legitimiteit van slavernij werd vastgelegd in het officiële *Corpus Iuris Canonici* (Wetboek van Canoniek Recht) gebaseerd op het *Decretum Gratiani* (letterlijk: Decreet van Gratianus; deze noemde zijn werk zelf *Concordia Discordantium Canonum* (“overeenstemming van tegenstrijdige regels”), dat sinds paus Gregorius IX de officiële wet van de Kerk werd in 1226. Het Vaticaan heeft zo lang mogelijk de slavernij uitgebuit en slaven in dienst gehouden. De Heilige Officie in Rome verklaarde op 20 juni 1866: *“Slavernij als zodanig is in het geheel niet strijdig met de natuurwet en de goddelijke wet, en er kunnen verschillende terechte gronden voor slavernij zijn en hiernaar wordt verwezen door erkende theologen en commentatoren van de gewijde canons. Het is niet in strijd met de natuurwet en de goddelijke wet dat een slaaf wordt verkocht, gekocht, uitgewisseld of weggegeven”*

(www.womenprijeststs.org). Het Eerste Vaticaans Concilie (1870) formuleerde het dogma van de onfeilbaarheid van de paus. Gelukkig dat hij nog niet onfeilbaar was in 650, in 1226 noch in 1866, toen de slavernij als natuurlijk werd gelegitimeerd door het Vaticaan.

Menselijke wetten ja, goddelijke wetten neen

Geen enkele god schreef ooit een woord. Goddelijke wetten bestaan dus niet. Weinig mensen hebben de bijbel gelezen, daarom was het nodig te bewijzen hoe onzinnig, hoe absurd, het is de gruwelijke, onmenselijke bijbelteksten te willen gebruiken als norm om in onze maatschappij de rechten en plichten te bepalen van de burgers. Dat is niet beter dan wat de imams en ayatollahs doen in Iran, Pakistan, Afghanistan, enz., waar ze de koran als wet (sharia) toepassen. Geen sharia en geen bijbel als rechtssysteem! Hoe durven deze christelijke partijen beweren dat we ons weer zouden

moeten onderwerpen aan de barbaarse bijbel van 2 à 3 duizend jaar geleden? De gekken van god willen ons terugsturen naar het religieus obscurantisme van de Middeleeuwen. Het wordt tijd dat alle mensen met gezond verstand bewust worden dat alleen een scheiding van godsdienst en staat, van godsdienst en politiek, aan iedereen vrijheid biedt, wat men ook denkt of gelooft. Wij willen geen slaaf zijn van mythische wezens, god of Jezus, allah of Mohammed en van hen die beweren ze te vertegenwoordigen op aarde: pastoors, predikanten, imams, rabbijnen, enz. De godsdienst is geloof en bijgeloof, steunend op mythen, fabels en dogma's. Politiek moet eerlijk, rationeel en democratisch zijn. Politiek steunt men niet op mythen, fabels of dogma's. Politiek en godsdienst moeten gescheiden blijven, anders verliezen we allemaal onze vrijheid in de 21ste eeuw.

Het individu tegenover de staat

MARNIX BRINKMAN (1988) uit Utrecht is master student Energy Science aan de Universiteit Utrecht

"Can you not understand that the death of the individual is not death? The party is immortal" George Orwell, 1984

"All our lives we fought against exalting the individual, against the elevation of the single person, and long ago we were over and done with the business of a hero, and here it comes up again: the glorification of one personality. This is not good at all. I am just like everybody else." ("Heel ons leven hebben we gestreden tegen de verheerlijking van het individu, tegen de verheffing van één enkele persoon, en lang geleden was het over en uit met de zaak van een held, en hier komt het weer: de verheerlijking van één persoonlijkheid. Dit is helemaal niet goed. Ik ben gewoon net als iedereen.") Lenin

In de Monty Python film *Life of Brian* (1979), een persiflage op het leven van Jezus Christus, komt een scène voor waarin alle aanhangers van Brian zich voor zijn huis verzamelen in de hoop op een zegening. Brian, die geen profeet wil zijn, roept al zijn volgelingen op zichzelf te zijn: *"Jullie hebben mij niet nodig, jullie zijn allemaal individuen!"* waarop de honderden aanwezigen in koor antwoorden: *"Ja, we zijn allemaal individuen!"* Individualisme, het stellen van de rechten van de persoon boven dat van de groep, werd in het boek *On Liberty* (1859) door John Stuart Mill getypeerd als het recht op zelfbeschikking ongeacht afkomst, geslacht, nationaliteit, volk of ras. Volgens Mill zou iedereen die handelingsbekwaam is zijn eigen

levenspad kunnen bepalen. Geen instantie, kerk of overheid die dit mag inperken, afgezien van de momenten dat anderen schade ondervinden van de acties van het individu. In het hoofdstuk Mill en het individualisme (In: D. Verhofstadt, Christophe Andrades, Paul Cliteur, e.a., *John Stuart Mill: 150 jaar over vrijheid*, Uitg. Atlas, 2009) van Dirk Verhofstadt wijdt de schrijver verder uit over dit onderwerp. Hierbij komt hij ook op het anti-individualisme, een grote bedreiging volgens hem, dat hij terugziet in allerlei kwalijke regimes. Enkele 20ste eeuwse voorbeelden waren de Sovjet Unie, China onder Mao en Cambodja onder Pol Pot. In deze landen werd alles dat afweek van de groep (de Partij) afgestraft. In Cambodja ging

het zelfs zover dat het dragen van een bril al genoeg reden was om omgebracht te worden. Een bril is namelijk een teken van de intellectuelen en die zijn eerder geneigd op te komen voor hun recht op zelfbeschikking. Ook in andere landen, zoals in China en Albanië, werd zelfbeschikking op de proef gesteld. Er werd voor de mensen bepaald welk werk ze moesten doen en eens in de zoveel tijd dienden ze weer wat anders te gaan doen. Afgezien van de rampzalige economische gevolgen was dit een grove inperking van het recht van elk persoon om zijn of haar handelen zelf te bepalen. De theorie achter deze vrijheidsinperking was waarschijnlijk een overtuiging dat dit beter zou zijn voor 'het collectief.' Of, zoals de op communistische leest geschoeide propagandastrip *Het Geschiedenisboek* (Uitg. Sjaloom, 1974) het beschrijft: "Om er voor te zorgen, dat de kantoorbedienden en ambtenaren niet zouden gaan denken dat ze meer waren dan arbeiders, moest iedereen elk jaar weer een tijd lang in een fabriek of op het land werken. Ook de arbeiders en boeren gingen naar de universiteit en andere hogere scholen."

Hoewel het evident is dat die situatie totaal onacceptabel is vanuit een individualistisch perspectief, moet er wel enige vorm van inperking zijn om chaos te voorkomen. De vraag is dus, hoe ver de vrijheid van het individu mag gaan en hoe ver mag deze worden ingeperkt? Het eerder geschetste beeld van de weerstand van totalitaire regimes tegen individuen wordt versterkt door boeken die deze door en door slechte samenleving beschrijven, dystopieën. In erkende dystopieën, zoals *1984* (1949) van George Orwell en *Blokken* (1931) van de Nederlandse schrijver F. Bordewijk, zie je dat er ook daar weinig plaats is voor het individu. Het individu is namelijk een gevaar voor de staat en dient uit de weg geruimd te worden. Het liefst

wil men de mensen elke individualiteit afnemen, beginnend bij de naam. Deze wordt vervangen door een nummer. Mensen mogen niet hun mening geven, mogen zich niet ontwikkelen zoals ze zelf willen, want het individu is de vijand.

In *1984* wordt Engeland geregeerd door de Partij onder

leiding van Big Brother. Deze controleert alles wat mensen doen en zeggen en het is niet

mogelijk daar aan te ontsnappen. Mensen die zich niet aanpassen verdwijnen, net als in de Sovjet Unie. Om het *Ingsoc*, het socialisme van Engeland, tot uitdrukking te laten komen wordt *Newspeak* ontwikkeld, een nieuwe vorm van het Engels. Daar komt het woord 'ownlife' in voor, dit betekent zoveel als individualisme of excentriciteit, twee eigenschappen die niet gewaardeerd worden door de staat.

Ook in *Blokken* is het individu de tegenstander van het systeem. "De staat loochende alle individuele waarden, in de eerste plaats de waarde van het individu. Het individu had slechts één belang voor de Staat, zijn staatsgevaarlijkheid." Het land wordt geregeerd door de raad, die alle beslissingen neemt, waarbij het collectief het meest gebaat zou zijn. Hierbij speelt eigenbelang bijna geen rol, regelmatig worden mensen weggezuiverd uit de raad wanneer ze te gevaarlijk worden voor de staat. Zelfs aan de top is er dus geen plaats voor afwijkende meningen. De staat is een machine geworden die geen tegenstand kan dulden. Eenzelfde thema wordt uitgewerkt in de Amerikaanse speelfilm *V for Vendetta* (2006) waarin Groot-Brittannië wordt geregeerd door een totalitaire minister van financiën die ook als een soort Big Brother alles controleert. Deze wordt bestreden door de gemaskerde V die het individu representeert dat zich verzet tegen de totalitaire staat, maar zich ook helemaal weggeijfert, omdat het niet om hem, maar om het land gaat.

Aan de andere kant wordt ook in een perfecte wereld het individu onderdrukt. Wanneer de ideale wereld van Sir Thomas More wordt beschouwd die hij in zijn boek *Utopia* (1516) beschrijft is ook daar geen plaats voor het individu. Het eiland Utopia weerspiegelt hoe de ideale samenleving er volgens More uit zou zien. Op Utopia is bezit afgeschaft en is iedereen volstrekt gelijk. Dit heeft tot gevolg dat het individu wordt weggedrukt. Elke vorm van zelfontplooiing wordt in de kiem gesmoord. De inwoners van het eiland worden in een strak keurslijf geperst waar ze aan moeten voldoen. Alle individualiteit wordt weggenomen. Alle steden zijn gelijk, iedereen draagt dezelfde kleding, slaapt op gezette tijden, maar lijkt daar wel bij te varen. Het collectief staat bij elke beslissing voorop. Op Utopia bestaat een perfect egalitaire samenleving, die zelfs door geen enkel reëel 'communistisch' regime benaderd is. Bezit, mogelijkheden tot zelfontplooiing, of zelfs maar

keuzevrijheid zijn niet aanwezig. Het individu bestaat niet en dit is een van de redenen waarom Floris van den Berg in zijn essay *Lessen uit Utopia* (*De Vrijdenker*, Jrg. 40, no. 6. juli/augustus 2009) aangeeft zeker niet in Utopia te willen leven.

Een gebrek aan persoonlijke vrijheden geldt ook voor de ideale wereld die Plato onder andere beschrijft in zijn boek *Politeia* (ca. 380 v.o.j.). In de ideale samenleving zoals Plato die voor zich ziet is weinig plaats voor zelfbeschikking. Plato was voorstander van slavernij, was van mening dat de staat over het individu mag heersen, omdat dit niet in staat zou zijn zelf zijn leven zo in te delen dat het gunstig is voor het collectief, en hij had niets met democratie. In zijn boek *The Open Society and Its Enemies* (1945) noemt de filosoof Karl Popper, Plato dan ook een van de vijanden van onze huidige liberaal-democratische samenleving.

Er kan dus worden gesteld dat het individu de ultieme vijand is van zowel een utopie als een dystopie, want voor beide systemen is absolute aanpassing noodzakelijk. Het wezen van individualiteit is, dat mensen zich kunnen gedragen en ontwikkelen zoals ze zelf willen en niet zoals daartoe opgedragen door het systeem. Het systeem vereist namelijk dat iedereen zich 'goed' gedraagt, anders raakt het instabiel. Wat zou er immers gebeuren wanneer iemand op Utopia het idee krijgt dat hij groter is en daarom meer voedsel nodig heeft? Dat lijkt zeer legitiem, maar als iemand afwijkt van de vastgestelde rantsoenen is er geen principiële reden meer om deze rantsoenen te handhaven. Het gevolg is dat iedereen zich toe-eigent wat hij passend vindt en daarmee grote tekorten veroorzaakt. Dit zal uiteindelijk leiden tot het einde van het systeem. Daarom moet iedereen zich aanpassen.

In de dystopie geldt hetzelfde. Wanneer mensen voor zichzelf gaan denken en inzien dat Big Brother niet het beste is voor hen persoonlijk loopt het systeem gevaar. Als mensen zichzelf belangrijker vinden dan anderen of vinden dat ze een beter leven verdienen is dat het begin van het einde voor het systeem. Voor het collectief zou de absolute aanpassing het beste zijn. Daarom wordt afwijkend gedrag niet geaccepteerd.

Ook in hedendaagse dystopieën is dit waar te nemen. Streng godsdienstige regimes als in Saoedi-Arabië en Iran proberen de keuzevrijheid van individuen te onderdrukken. Vrouwen

hebben minder rechten dan mannen en mensen met een afwijkende mening, godsdienst of geaardheid, lopen kans op de doodstraf. Dit alles om een zo mak mogelijk volk te hebben dat gemakkelijk onderdrukt kan worden.

Ook in de katholieke leer is het onderdrukken van individuen waarneembaar. In het verleden was het niet mogelijk zelf te kiezen welk geloof aan te hangen; kettters werden op de brandstapel gedood. Later ondersteunde de katholieke kerk allerlei totalitaire regimes zoals de Franco-dictatuur in Spanje en verzette zich amper tegen het fascisme en de Jodenvervolging voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog. Tegenwoordig wordt het gebruik van condooms nog steeds afgekeurd, terwijl dat de verspreiding van AIDS zou kunnen stoppen. Hierdoor kunnen heel veel mensen niet het leven leiden dat ze zouden willen.

Op het moment dat een onderdrukkend systeem omver wordt geworpen, zoals in George

Orwell's *Animal Farm* (1945), een parabel voor de oprichting van de Sovjet Unie, lijkt het eerst goed te gaan. De dieren die de boer van de boerderij hebben gejaagd gaat het aanvankelijk goed af en hun situatie verbetert, hoewel de

individualiteit wordt ingeperkt. De belangrijkste regel is "*alle dieren zijn gelijk,*" maar gaandeweg ontwikkelt zich een nieuwe elite van varkens die zichzelf steeds meer rechten geeft en even slecht is als de oude 'kapitalistische' machthebber. Dieren die tegen de varkens in opstand komen worden aangepakt en de belangrijkste regel wordt "*alle dieren zijn gelijk, maar sommige zijn meer gelijk dan anderen.*" Ook hier stopt de kans voor de gewone dieren om zichzelf te zijn, ze moeten zich aanpassen aan de wens van de varkens en hebben het nog slechter dan eerst.

Naast het theoretische uitgangspunt van J.S. Mill dat individualisering een groot goed is wordt het ook duidelijk dat wanneer de rechten van het individu niet worden gerespecteerd het niet fijn leven is. Hoewel het stoppen van het individu als belangrijk wordt gezien door sommigen, zoals Thomas More, ayatollahs in Iran en verscheidene communistische helden, betekent dit niet per definitie dat het individu heilig verklaard moet worden zoals sommige aanhangers van Mill doen. Hoewel het

tegenovergestelde van kwaad goed is, kan er ook een ander kwaad zijn.

Het losgeslagen individualisme, waarbij er geen verantwoordelijkheidsgevoel meer is voor de rest van de samenleving, dient ook aan de kaak gesteld te worden. Dit werd in Nederland onder anderen gedaan door toenmalig premier Balkenende die een campagne begon voor normen en waarden. Sinds de individualisering toesloeg is zijn jaren vijftig ideaalbeeld van de samenleving verdwenen. Waar de gedachte kan bestaan dat het hem er vooral om ging dat niet ieder gezin op zaterdagavond gezellig mens-erger-je-niet speelt, leek hij toch een punt te hebben. Er wordt minder verantwoordelijkheid genomen voor de samenleving, zie bijvoorbeeld de dalende opkomstpercentages bij verkiezingen, maar als er iets gebeurt dat het individu direct treft wordt er moord en brand geschreeuwd.

Dit gevoel speelt ook in het buitenland. Bijvoorbeeld de Amerikaanse satiricus en cartoonist Scott Adams gebruikt het woord 'induhvidu' als scheldwoord voor alle dombo's en incompetenten mensen die hij tegenkomt. Wanneer iemand wordt uitgemaakt voor 'induhvidu' zal deze dat eerder als compliment zien dan als een belediging.

Overheid

Individualisering schiet namelijk vrij snel door naar egoïsme en dat laatste heeft ook grote gevolgen en veroorzaakt minstens even grote problemen. Als iedereen alleen handelt naar eigen goeddunken is dat het einde van de samenleving. Er is dus wel degelijk een instantie nodig om dit in goede banen te leiden. In vroeger tijden was dat de Kerk die mensen duidelijk maakte wat ze moesten doen en vinden. Nu is dat de overheid die regels stelt en, belangrijker nog, mogelijkheden schept. Mill kan dan wel aangeven dat iedereen recht heeft op zelfbeschikking, maar wanneer je in tegenstelling tot hem niet in een intellectuele familie maar in een negentiende-eeuws arbeidersgezin geboren werd was daar weinig kans op. Educatie was onbereikbaar en dientengevolge was zelfontplooiing alleen voor de rijken beschikbaar. Ook nu nog dreigt het gevaar dat mensen die het wat minder getroffen hebben, achtergesteld worden terwijl mensen die 'het gemaakt' hebben, en dus weinig steun nodig hebben, zeer goed beloond worden.

Hier komt de overheid in het spel.

Ultraliberalen, of libertariërs zoals Verhofstadt ze noemt, vinden dat de overheid zich met zo min mogelijk moet bemoeien, en streven naar de zogenoemde nachtwakersstaat. Elke vorm van overheidsingrijpen wordt verfoeid door deze ultraliberalen, want dat is een inbreuk op de zelfbeschikking van het individu. Voor zelfontplooiing is de overheid echter hard nodig. Niet iedereen heeft vanaf het begin gelijke kansen, iemand die wordt geboren in Nederland heeft meer ontplooiingsmogelijkheden dan iemand die in Zambia wordt geboren. Iemand met hoogopgeleide ouders is vaker ook hoger opgeleid en heeft een goede kans het te maken in het leven. Terwijl iemand die wordt geboren in armoede daar zelfs met veel talenten moeilijk uitkomt. Daarom moet er een rechtvaardige overheid zijn die actief de mensen steunt om zelf echt over hun leven te kunnen beschikken. Dit kost geld en beperkt de mogelijkheden van de mensen die 'er' al zijn. Echter, het is wel solidair en steunt de ontwikkeling, de emancipatie van de zwakkeren en tast daarbij inderdaad de mogelijkheden van anderen aan. Echter, mensen met mogelijkheden zullen daarbij nooit alle mogelijkheden verliezen, terwijl mensen zonder mogelijkheden wel vooruit komen. Dit idee wordt ook ondersteund door Verhofstadt die stelt dat een echte liberaal sociale zekerheid moet ondersteunen, want het is een essentiële voorwaarde voor de ontwikkeling van het individu. In zijn invloedrijke boek *A Theory of Justice* (1971) beschrijft John Rawls aan welke voorwaarden een rechtvaardige samenleving moet voldoen; de belangrijkste daarvan in dit opzicht is gelijkheid van kansen, dat iedereen vanaf het begin een gelijke kans moet hebben op succes. Hierbij hoort een sterk belastingstelsel om de welvaart van de rijken te herverdelen naar de armen.

Er moet dus een balans gevonden worden tussen geen overheidsingrijpen zoals de libertariërs voorstaan, maar waardoor een heleboel individuen geen zelfontplooiing kunnen vinden; en een totalitaire staat die alles bepaalt, waarbij er geen enkele vorm van zelfbeschikking is. In het boek *Political Philosophy* (2003) van David Miller wordt ook een beschrijving gegeven in hoeverre de overheid zich mag inmengen in de beslissingen van het individu. Miller geeft ook aan dat het een misvatting is dat de overheid alleen vrijheden beperkt, de overheid creëert ook mogelijkheden.

Een actueel voorbeeld is het rookverbod in de horeca. Zelfbeschikking wordt deels weggenomen bij mensen, maar daar tegenover staat dat anderen daardoor minder geconfronteerd worden met meeroken. Daardoor kunnen ze echt zelf de beslissing nemen of de rook en bijbehorende troep wordt geïnhaleerd of niet. Dit is dus het beperken van het individu ten gunste van anderen die daardoor meer zelfbeschikking hebben.

Een middel om deze balans te vinden is democratie. Hierbij kunnen zij die handelingsbekwaam zijn uiting geven aan de mate waarin de staat zich met allerlei zaken dient te bemoeien. Democratie geeft een bepaalde macht aan de staat, tegenover van een anarcho-kapitalistische 'samenleving' waarin het recht van de rijkste geldt. Aan de andere kant wordt het individu in een echte democratie ook beschermd tegen een alles omvattende overheid die exact bepaalt hoe individuen zich moeten gedragen. Deze balans geeft de staat dan ook een goede mogelijkheid om echt individuen te steunen en de zelfbeschikking van ook de minder gefortuneerden te bevorderen. Kortom, de staat is een van de belangrijkste instanties die de zelfbeschikking bij mensen wegneemt. Dit is echter geen reden om de staat te wantrouwen, zoals vele liberalen doen. De overheid scheidt namelijk ook mogelijkheden

voor het individu om zich te ontwikkelen en beter gebruik te kunnen maken van de mogelijkheden die er zijn. Dit is échte zelfbeschikking. Individuen die zich kunnen ontwikkelen zoals ze zelf willen, ongeacht afkomst, geslacht, ras of nationaliteit. Aan de andere kant is er ook kritiek op de individualisering. Deze kwam onder anderen van Thomas More, maar ook van de kerk en andere conservatieven. Dit dient echter ook niet door te schieten in een wens naar een totalitaire staat, die door een heerser of een godsdienst wordt geregeerd. Dat is ook een inbreuk op de zelfbeschikking van ieder mens.

Literatuur

- Adams, Scott. 1998, *De Toekomst volgens Dilbert*
Berg, Floris van den. 2009, *Lessen uit Utopia*, in: *De Vrijdenker* jrg. 40, no. 6, juli/augustus 2009
Bordewijk, Ferdinand. 1949, *Blokken, Knorrende Beesten, Bint*
Miller, David. 2003, *Political Philosophy. A Very Short Introduction*
More, Thomas. 1516, *Utopia*
Orwell, George. 1945, *Animal Farm*
Orwell, George. 1949, *1984*
Rawls, John. 1971, *A Theory of Justice*
Verhofstadt, Dirk, 2009. *Mill en het individualisme*, in: *John Stuart Mill 150 over Vrijheid. Stanford Encyclopedia of Philosophy* (<http://plato.stanford.edu/entries/plato/>)
Werkgroep Het Geschiedenisboek, 1974. *Het Geschiedenisboek*

Multatuli als levensbeschouwelijk idool

Sterk ingekorte versie van de voordracht gehouden op 8 december 2010 op de publieksavond 'Misschien is niets geheel waar, en zelfs dát niet'. Zie voor een uitvoerige versie (incl. noten) mijn artikel 'De roeping van de mens is mens te zijn': Multatuli als inspiratiebron voor vrijdenkers en humanisten' in: Gasenbeek, Bert, 'Misschien is niets geheel waar ... en zelfs dat niet'; Multatuli: inspiratiebron voor vrijdenkers en humanisten. Papieren Tijger/Vrije Gedachte (2010), pp. 151-176.

BERT GASENBEEK (1953, Hollandsche Rading) Directeur het Humanistisch Archief en het J.P. van Praag Instituut, onderzoeker Geschiedenis van het Humanisme

Ik wil het in mijn voordracht met u hebben over Multatuli als levensbeschouwelijk idool voor vrijdenkers en humanisten. In een interview van Elsbeth Etty met de Multatuli-biograaf Dik van der Meulen uit 27 september 2002 oordeelt de interviewster over Multatuli: 'een zo'n gecompliceerd persoon als Douwes Dekker, met zijn uitzinnige geldsmijterij, zijn

gokverslaving, zijn christuscomplex, zijn veelwijverij, zijn megalomanie....

In een publicatie stelt Van der Meulen: ook zijn opvattingen over democratie, het koningshuis en het socialisme zijn zeker conservatief te noemen. Men kan zich afvragen waar nu die fascinatie en zelfs die verering voor Multatuli door veel vrijdenkers en humanisten vandaan kwam en komt.

Multatuli en de vrijdenkers.

Multatuli was erelid van de vrijdenkersbeweging maar toch is hij nooit lid geworden van de toenmalige vrijdenkersvereniging De Dageraad. Hij had namelijk een ambivalente houding ten opzichte van de vrijdenkers. Voor veel vrijdenkers was en is hij een icoon bij uitstek en voor velen ook een grote inspiratiebron. Multatuli vond zijn trouwste aanhangers bij de vrijdenkers. Niet alleen publiceerde hij zijn binnen en buiten de vrijdenkersbeweging belangrijke *Gebed van den Onwetende* in het vrijdenkersblad *De Dageraad* van april 1861, ook sprak hij vaak en bevlogen op bijeenkomsten van de Dageradianen. In 1864 en 1865 was Multatuli het stralende middelpunt tijdens de bijeenkomsten van De Dageraad in overvolle zalen en vanaf augustus 1866 vergaderde de vereniging zelfs onder een borstbeeld van Multatuli. Verder verschenen er speciale tijdschriftafleveringen over Multatuli en nog decennialang vierden de vrijdenkers de geboortedag van Multatuli. Het is dus zeker geen al te boude uitspraak om te stellen dat hij door nogal wat vrijdenkers in de 19^e eeuw als een heilige werd vereerd.

Op 9 juli 1882 besloot de vrijdenkersvereniging De Dageraad om Multatuli het erelidmaatschap aan te zullen bieden; ze deden dat in de aanwezigheid van 41 leden bijeen in het gebouw der Maatschappij “tot Nut van ’t Algemeen” te Amsterdam. Als we het uittreksel van de notulen van deze vergadering erbij pakken dan lezen we: *‘Vervolgens werd met applaus tot lid van verdienste der Vereeniging De Dageraad benoemd de heer E. Douwes Dekker (Multatuli) te Nieder-Ingelheim bij Mainz.’* (Destijds woonde Multatuli in Duitsland.)

Lid van verdienste dus en geen erelid ... maar zou hij het eerbetoon accepteren? Want Multatuli wilde altijd dat anderen hem zouden volgen, hij zou niemand volgen: ‘Ik kan met niemand meegaan. Men had moeten meegaan met my’. Hoe Multatuli op het eerbetoon reageerde lezen we in een brief: *‘Het lidmaatschap van den Dageraad durfde ik langen tyd niet aannemen. Al eischen de leden niets van my, ik zelf voel toch, dat hun vereerende benoeming verplichtingen oplegt. Niet zeker dááaraan te kunnen voldoen – verzekerd byna van m’n te kort komen! – heb ik lang gewiefeld. Er heeft ’n brief (...) gereed gelegen, waarin ik verzocht de benoeming in te trekken’.*

Uiteindelijk deed hij dat niet en liet Multatuli na lang twijfelen op 7 oktober 1882 weten dat hij het erelidmaatschap accepteerde, maar wegens verdriet en zwakke gezondheid er vanaf moest zien om naar Nederland te komen. De ambivalente houding van Multatuli zelf verhinderde niet dat hij nog vaak geëerd en vereerd werd.

Multatuli als blijvende inspiratiebron voor vrijdenkers en humanisten

Aan de hand van de publicaties van zeven bekende vrijdenkers en humanisten heb ik in mijn bijdrage aan de bundel proberen te achterhalen waaruit de fascinatie van deze mensen voor Multatuli nu bestond, en of hij ook in deze tijd nog een inspiratiebron voor het vrijdenken en humanisme kan zijn. Ik behandelde: Adrien Gerhard, Jan Hoving, Anton Constandse, Jaap van Praag, Garnt Stuiveling, Piet Spigt en Wim van Dooren.

Voordat ik de vraag kan beantwoorden of en zo ja op welke gronden leven en werk van Multatuli een inspiratiebron is geweest voor vrijdenkers en humanisten, zal ik eerst kort aangeven wat ik onder een inspiratiebron versta. Vrijdenkers en humanisten kennen geen grote verhalen, heilige boeken, en nauwelijks rituelen; ze moeten zelf in het hier en nu zin en vorm geven aan hun leven. Daarbij kan men putten uit een veelheid aan bronnen voor persoonlijke zingeving, zoals omgang met de natuur, allerlei menselijke activiteiten en praktijken vormgegeven in werk, sport, kunst en filosofie. Eén belangrijke bron zijn de zogenaamde voorbeeldfiguren. In de visie van de filosoof Joachim Duyndam kan een voorbeeldfiguur ‘een humanistische bron van zingeving zijn,

omdat de keuze van een voorbeeldfiguur en de manier waarop ermee wordt omgegaan, de levensbeschouwelijke kijk van iemand beïnvloed. De rol van de voorbeeldfiguur is die van *inspirator*: de voorbeeldfiguur inspireert, wekt op, motiveert tot het op een betekenisvolle wijze eigen maken van aspecten van de voorbeeldfiguur.

Dat Multatuli vele vrijdenkers en humanisten in de afgelopen honderdvijftig jaar heeft geïnspireerd lijkt mij overduidelijk. Ik wil nu proberen een aantal gemeenschappelijke aspecten van de betekenis van Multatuli voor de levensbeschouwing van vrijdenkers en humanisten benoemen. Volgens mij gaat het om de volgende aspecten:

Scepticisme en twijfel als positieve basishouding. Vaak wordt juist deze methode of werkwijze van Multatuli genoemd: er worden begrippen gebruikt als *'sceptische grondhouding'*, *'systematische twijfel'*, *'fundamentele godsdienstkritiek'*. Oftewel een fundamentele basishouding die aanzet tot zelfstandig onderzoek.

Een ander belangrijk aspect dat met Multatuli verbonden wordt is Multatuli als bevrijder van dogmatisme en vooroordeel, van onwaarachtigheid op allerlei maatschappelijke gebieden. Hij kreeg in de afgelopen honderdvijftig jaar bijnamen als 'de beeldstormer', 'de bestrijder', 'de hervormer' en 'de ontmaskeraar'. Multatuli beperkte zich daarbij zeker niet alleen tot de godsdienst, maar hij ageerde ook tegen de 'mishandeling' van de Javanen in Nederlands-Indië, en tegen de onrechtvaardige behandeling van arbeiders en vrouwen.

Diverse vrijdenkers en humanisten wijzen ook op het geloof in de menselijke mogelijkheden dat uit Multatuli's werk gehaald kan worden. Zo zou Multatuli opwekken tot 'zelf rekenschap geven', 'zelf je leven maken', en 'zelfbewustwording'. Daarbij ging hij uit van de autonomie van de moraal, en legde daarbij de

grondslag in de mens zelf (autonome zedelijk oordeel) en niet in Gods geboden.

Besluit: de roeping van den mens is *mens te zyn*

De onderliggende waarden bij de gemeenschappelijke aspecten van de betekenis van Multatuli, zijn naar mijn mening: *vrijheid, rechtvaardigheid, medemenselijkheid en autonomie*. Waarden die ook in de beginselverklaringen van de Vrije Gedachte en het Humanistisch Verbond belangrijk zijn. Vanuit dit perspectief ben ik van mening dat vrijdenkers en humanisten zich tot de erfgenamen van Multatuli mogen rekenen. Of hij nu 'vrijdenker' en/of 'humanist' genoemd mag worden is niet essentieel, wel is van belang dat Multatuli één van de belangrijkste 'wegbereiders' van zowel De Vrije Gedachte als het Humanistisch Verbond genoemd mag worden.

'De roeping van den mens is *mens te zyn*' is een beroemde uitspraak (Idee 136) van Multatuli die naar mijn mening niet alleen nog steeds actueel is, maar ook het achterliggende streven naar zingeving en humaniteit is nog steeds de kern van het vrijdenken en het humanisme.

Multatuli lichtte deze uitspraak als volgt toe: *'de roeping van den mens is mens te zijn. Dáárheen moeten leiden opvoeding, wetgeving, enz. Alle middelen moeten zo weinig mogelijk worden aangewend, juist omdat het gebruik van veel middelen den weg afsnydt waarlangs men moet geraken tot het hoofdoel. (...) Dit nu maakt me verdrietig, dat we veelal belet worden mens te zyn, omdat wy door opvoeding en onderwys zyn verschoold. Door beroepskeuze verambtenaard, vermilitaird, en verbeurst. Door zedeleer en wetgeving verwrongen en vermanierd. Door godsdienst verstelseld en verkérkt ...'*

Multatuli: met recht en juist nu nog een belangrijke inspiratiebron voor vrijdenkers en humanisten.

Algemene Leden Vergadering
Zaterdag 23 april Humanitas Rotterdam

Psychopaten

Column ANTON VAN HOOFF

'Psychopaten', zo werden twee redactieleden genoemd door David Bakker, die als penvoerder optreedt van harer majesteits disloyale oppositie in onze vereniging. Ja, *disloyale* oppositie, want het uitgesproken doel van Bakker en de zijnen is 'om het bestuur in diskrediet te brengen'. Dit is een letterlijk citaat uit een intern 'strategiestuk', dat een van de opposanten aan drie leden stuurde. 'Per abuis' werd achteraf beweerd. In datzelfde stuk werd een redactielid een 'schoft' genoemd. Tja, dat is gebruik maken van het recht op beledigen, waarover volgens sommigen grote 'ideologische' conflicten binnen de vereniging bestaan.

Het bestuur heeft de betrokken leden daarop in een aangetekende brief formeel berispt en verklaard dat zij er geen aanspraak op konden maken namens de vereniging op te treden. Andere verenigingen hadden waarschijnlijk zulke leden zonder pardon geroyeerd, maar ja, we zijn vrijdenkers, nietwaar?

Diverse bemiddelingspogingen liepen spaak op de eis dat 'die brief' van tafel moest. Ten slotte heb ik de betrokkenen in een bestuursbrief uitgenodigd de zaak diplomatiek op te lossen door die te herleiden tot 'misverstanden'. Als ze nou even zeiden dat ze het allemaal niet zo kwaad bedoeld hadden als het letterlijk klonk, dan zou het DVG-bestuur met genoegen verklaren dat het vertrouwen was hersteld. Maar nee, 'die brief' moest en zou worden ingetrokken. Alsof het verleden ongedaan kan worden gemaakt. In de daaropvolgende e-mail-correspondentie vroeg Bakker mij om de 'psychopaten' X en Y onder controle te houden. Daarop heb ik hem geschreven dat hij eerst zijn taal maar eens onder controle moest brengen. Zijn mails belanden voortaan bij de spam voor penisvergrotingen.

Ik ben het 'gezeik' nu zat: alles wordt nu aangegrepen om mij en andere actieve leden verdacht te maken. Je bent een 'fatsoensrakker' als je niet voor beledigen bent. Als je met het voorstel komt om de huur van het ongebruikte bureel, een bovenhuis in Rotterdam, op te zeggen en de vrijkomende gelden ad € 7000 voor betere doeleinden te gebruiken, wil je 'DVG te gronde richten'. Zodra je ergens een stukje publiceert, vallen de 'heren' met groteske beschuldigingen over je heen. Tja, ik moet nu eenmaal niets van G. Wilders hebben en ik vind Israël een schurkenstaat. Zou ik de enige vrijdenker moeten zijn die geen mening mag hebben?

Zo wil ik niet werken. Twee jaar geleden werd ik uitgenodigd om me kandidaat te stellen, nota bene door de vorige voorzitter, die nu actief deelneemt aan de obstructie. Ik besepte wel dat vrijdenkers per definitie niet de gemakkelijkste personen zijn om mee samen te werken. Maar dat ik zoveel kostbare energie kwijt zou zijn aan een stel verbitterde ouderlingen van de Gristeluk-Geriffermeerde Kerk Vrijgedacht ...

Wat voldoening geeft is opkomen voor een lid in het gevang aan wie *De Vrijdenker* werd onthouden. Of een *Vrijdenkersdag tegen Kwakzalverij* organiseren. Of contact leggen met *Freidenker* in Duitsland. Of een groep leden in Groningen samen te brengen. En voordrachten houden en aan openbare debatten deelnemen.

Kort en goed: in april ben ik halverwege de periode waartoe ik me verplicht heb toen ik tot voorzitter werd gekozen. Ik wil nog twee jaar mijn beste krachten geven aan de 'noodzaak van het vrijdenken'. Maar dan moet ik ondubbelzinnig het vertrouwen van de leden hebben. Ik zal daarom de algemene ledenvergadering vragen dat vertrouwen te bevestigen en daarmee afkeuring uit te spreken over de systematische obstructie door enkele leden. Als de algemene ledenvergadering niet achter me blijkt te staan, stap ik meteen op. Ik heb belangrijker dingen te doen dan een vereniging te leiden die zou accepteren dat medeleden worden uitgemaakt voor psychopaten.

De rol van een voorzitter

PETER DE VALENÇA, 1953, Haarlem. Lid sinds 2009 en actief in een DVG-debatgroep. Een blauwe maandag betrokken geweest bij de ASP, namelijk bij de oprichting

ENNO NUY (1950, Aerdt) is ondernemer en hoofdredacteur De Vrije Gedachte

In het novembernummer (jrg. 41, 2010, no. 9) stond in de brievenrubriek een stuk van Peter de Valença met als titel 'De voorzitter als bewaker van de debatruimte'. Onze voorzitter, Anton van Hooff, was direct om commentaar gevraagd en die reactie stond er ook bij. Daarna ontstond een zeker debat tussen enerzijds Peter de Valença en anderzijds de voorzitter en de hoofdredacteur, Enno Nuy. Dat heeft geleid tot dit artikel waarin Peter uitlegt waarom DVG het meest baat heeft bij een bindende voorzitter, terwijl Enno bepleit dat ook een voorzitter alle recht op een eigen mening heeft, zeker bij een vereniging als DVG. Zij hebben hun beider standpunt in een gezamenlijk artikel ondergebracht.

PETER DE VALENÇA

DVG als uitvalsbasis

Ik kan het onjuist zien, maar bij de DVG krijg ik eerder associaties met politiek dan met filosofie. Weliswaar zijn de besproken thema's divers, maar wanneer een lid na enig debat een voorkeur ontwikkelt, heeft dat vaker wel dan niet consequenties voor de politieke keuzen. Toch, is die associatie van de DVG met politiek - of zelfs een politieke partij - wel terecht? Mag, of moet, DVG een politieke organisatie genoemd worden?

Eén definitie van politiek is *'de strijd tussen ideologisch gemotiveerde groepen'*. Kernwoorden zijn strijd, ideologie en groepen. De meeste leden van DVG worden zeker ook ideologisch gedreven en dat laten ze geregeld blijken in hun schrijfsels. Zoals ik het waarneem spelen deze individuen in elk geval in het grote Nederlandse geheel een politieke rol waarbij ze DVG als uitvalsbasis gebruiken. In het grotere geheel speelt DVG - wat mij betreft aantoonbaar - een politieke rol en het lijkt me alleen al daarom legitiem het een politieke organisatie te noemen, al is wellicht sprake van divers pluimage. Daarmee is natuurlijk niet gezegd dat het een politieke 'partij' of groep is, in de zin van dat het partij heeft gekozen voor een enkele ideologie. Dat zou menig lid ook echt te ver gaan; zij willen dat diverse ideologieën er gehoord kunnen worden. Sterker, zij willen dat DVG ook intern voldoet aan de zojuist gegeven definitie van politiek: *'de strijd tussen ideologisch gemotiveerde groepen'*, waarbij de nadruk hoort te liggen op pennenstrijd, feitenkennis, logica, zucht naar waarheidsvinding en onomwonden afwijzing van onhoudbare dogma's. Zij gaan voor het concept van een 'denktank' waar niet slechts een enkele ideologie heerst. Zij gaan voor, zeg maar, een multi-ideologische denktank. Dit alles is dus nog steeds: naar mijn mening, of zoals ik het waarneem.

Dan volgt nu een eerste stellingname: *Zelfs degenen die duidelijk partij gekozen hebben voor een zekere ideologie zouden moeten inzien dat het concept van een multi-ideologische denktank ook voor henzelf beter is.*

Men zou kunnen denken dat het gaat om een morele stellingname, maar het is evengoed een zeer praktische, omdat het interne scheuringen en negatief wij-zij denken kan voorkomen. Het besef van een multi-ideologische denktank zal er al snel zijn bij degenen van wie de eigen ideologie niet

ENNO NUY

DVG is geen politieke organisatie

Ik heb in het geheel niet de associaties waarvan Peter de Valença rept. Behalve dan dat Wilders en Israël ook binnen onze club vaak heftige reacties oproepen maar dat kun je in elke willekeurige omgeving waarnemen.

Er zijn pogingen om een politieke lobby te voeren of zelf een politieke partij op te richten maar van beide initiatieven is sinds lang nauwelijks meer vernomen behalve van de ASP (zie verderop in deze editie). Er zijn leden van De Vrije Gedachte die daar wel wat in zien maar er zijn er ook heel wat die daar niets van moeten hebben. Ik in ieder geval zeker niet.

We kunnen eindeloos strijden over wat vrijdenken nu eigenlijk is maar voor mij ligt de essentie toch in het bestrijden van dogma's. En daarin past ook een duidelijke scepsis ten aanzien van ideologieën.

Peter spreekt van waarheidsvinding maar ik ben daar voorzichtig in. Hogere waarheden bestaan niet, absolute waarheden al helemaal niet. Het begrip waarheid zelf is wat mij betreft een zuiver filosofisch begrip. Behalve in het strafrecht kun je er niet zo heel veel mee en dan nog...

Wat moet ik me voorstellen bij een multi-ideologische denktank? Ik stel me tevreden met tolerantie en relativiseringsvermogen. Ik heb geen hekel aan Wilders-stemmers maar zal me met kracht van argumenten tegen de PVV blijven verzetten. Ik kan goed overweg met mensen die diep gelovig zijn zolang ze maar verdragen dat ik er andere opvattingen op na houd.

In dat opzicht ben ik het natuurlijk met Peter eens, wie zijn opponenten geen ruimte biedt preekt enkel voor eigen parochie.

Maar volgens mij is er door De Vrije Gedachte nog nooit iemand geweerd omwille van diens meer of minder andersluidende politieke opvattingen. De vereniging kent een Algemene Leden Vergadering, heeft een website en een maandblad waar alle leden in beginsel toegang toe hebben.

Er wordt geen censuur gepleegd door bestuur of redactie ook al wordt dat gauw geroepen als een stukje geweigerd wordt. Ik zou zeggen, probeer eens iets in je eigen dagblad geplaatst te krijgen, de kans dat dit lukt, is vrijwel nihil. Allemaal censuur? Nee natuurlijk.

Inderdaad hebben we moeite met het fenomeen "forum" maar dat komt vooral omdat we het maar

PETER DE VALENÇA

bepaald de heersende binnen DVG is. Maar degenen die wel 'heersend' zijn, moeten beseffen dat zij bloot zullen staan aan diverse beschuldigingen wanneer zij hun opposenten géén ruimte bieden binnen de club. Zij kunnen dan (terecht!) worden beschuldigd van het toepassen van censuur, het eruit werken van dissidenten en het spelen van machtspelletjes, om maar eens wat zaken te noemen.

De bindende voorzitter

Op dit punt aangekomen volgt een tweede stellingname: *Een voorzitter van een multi-ideologische denktank kan beter géén partij kiezen.* Ook in dit geval gaat het om een zeer praktische stellingname, want alleen dan kan een voorzitter de debatruimte goed bewaken tegen censuur, pogingen opposenten eruit te werken en ander machtspel.

Het is waarschijnlijk slechts sommigen gegund om zo'n rol zonder enige moeite in te vullen, zeker binnen DVG. Immers, wie lid wordt van deze vereniging heeft bovengemiddeld vaak een eigen mening, althans zo vermoed ik, mede op basis van een zeker zelfinzicht.

Het dringende advies is altijd per definitie voor een bindende voorzitter te kiezen, voor een voorzitter die een hart toont voor alle leden ongeacht hun ideologie, voor een voorzitter die de debatruimte bewaakt tegen censuur, tegen valselijke aanvallen, tegen spelen op de man, voor een voorzitter die machtspel scherp waarneemt én tegengaat. Kies voor een voorzitter die zelf misschien wel partij is, maar dat evengoed weet weg te drukken in de rol van voorzitter. Wie dit pleit terecht vindt zou daaraan consequenties moeten verbinden door er bij een voordracht goed op te letten.

Over de bezwaren tegen een bindende voorzitter

Het naar mijn indruk voornaamste bezwaar tegen een bindende voorzitter dat werd aangedragen was dat ook de voorzitter van DVG eigen meningen mag hebben, of beter: juist moet hebben, gezien de kernwaarden van het vrijdenken, en dat het ook altijd zo geweest is. Zo was schijnbaar Anton Constandse (géén voorzitter, red DV) over alles zeer uitgesproken, zo niet radicaal, en elk lid dat er anders over dacht kon van hem tegenwerk en zelfs tegenwerking verwachten. Maar ook: juist een uitgesproken voorzitter kan ervoor zorgen dat DVG een positie inneemt in landelijke debatten waar het voor uitgenodigd wordt, op congressen, op tv en in de krant. Dit standpunt noodzaakte mij om de

ENNO NUY

niet eens kunnen worden over de spelregels die je daar zou moeten hanteren. Niet modereren, wel modereren? En als je modereert, waar liggen dan de grenzen. Vrijdenkers kunnen het hier maar niet over eens worden. Grappig he? Overigens ben ik persoonlijk voorstander van een volledig vrij en niet gemodereerd forum. Alleen het publiceren van andermans privé gegevens is taboe.

De voorzitter mag ook iets vinden

Het adagium van De Vrije Gedachte is de vrijheid van meningsuiting. Die vinden we onvervreemdbaar en die zullen we in elke discussie verdedigen. Peter bouwt zijn redenering op het begrip technisch voorzitter en daarin heeft hij helemaal gelijk. Een voorzitter van een vergadering ziet erop toe dat alle meningen gehoord worden. Is hijzelf te zeer betrokken bij een onderwerp of is hijzelf onderwerp van gesprek, dan doet hij er verstandig aan de voorzittershamer (tijdelijk) over te geven aan een ander.

Maar van een verenigingsvoorzitter – en dat is iets geheel anders – verwacht ik toch echt een heldere stellingname Ik hoef het er niet mee eens te zijn maar ik wil graag weten in welke richting de voorzitter de vereniging wil sturen. Dat hij zich daarbij dient te vergewissen van wat de leden vinden en wensen, dat is evident. En als de leden niet langer vertrouwen hebben in hun wegwijzer, dan kunnen ze in de algemene leden vergadering van hem af.

Maar muilkorf nou niet de voorzitter van een vereniging als De Vrije Gedachte. Een voorzitter die dat toelaat is geen knip voor de neus waard. Het is ook een kwestie van zelfrespect, dunkt mij.

Over de bezwaren tegen een vage voorzitter

Ik ken Anton Constandse alleen van horen zeggen en van oude radio-opnamen. Hij was het prototype van iemand die van zijn hart geen moordkuil maakte.

Peter stelt dat de voorzitter van een vereniging zich niet moet uitlaten over die zaken waarvan hij redelijkerwijs kan veronderstellen dat de leden van de vereniging daar verschillend over denken. En dat hij alleen zijn mening mag geven over zaken waarover alle leden het eens zijn.

Nu heb ik helemaal geen ambities om voorzitter van De Vrije Gedachte te worden (ik zie hier en daar al vreugdesprongetjes) maar als ik dit lees

PETER DE VALENÇA

taakomschrijving van een bindende voorzitter te nuanceren.

De volgende stellingname luidt: *Het binden kan zich beperken tot de interne meningsverschillen, zodat het uitgesproken zijn evengoed gelegenheid krijgt, maar dan slechts over zaken waarover vrijwel alle DVG-leden het evengoed met elkaar eens zijn.*

Daardoor ontstaat er mijns inziens meer dan genoeg ruimte voor een voorzitter om meningen te uiten. Meningen die de voorzitter zelf heeft, maar frappant genoeg met ‘verbazingwekkend veel’ medeleden deelt. Het gaat dan om de meningen die binnen de vereniging amper of in het geheel niet controversieel zijn. Buiten de vereniging zijn dat evengoed vaak wèl controversiële standpunten. Me dunkt dat een voorzitter daarmee uit de voeten moet kunnen.

Er is de kritiek dat je niet van een voorzitter mag verwachten dat deze de eigen principes terzijde schuift. Weliswaar zal haast geen vrijdenker ontkennen dat Voltaire een groots voorbeeld gaf door te stellen: *Ik vind uw ideeën volstrekt weerzinwekkend, maar ik ben bereid mijn leven te riskeren voor uw vrijheid om die te uiten.* (Terzijde, ik las ergens dat het de vraag is of Voltaire dat ooit heeft geschreven.) Maar daarmee is volgens sommigen nog niet gezegd dat je er niks van mag zeggen. Toch leidt zo’n positie volgens mij al snel tot een spagaat. Ik krijg dan het beeld voor ogen van een advocaat die zijn cliënt in de rechtszaal verdedigt en buiten de rechtszaal de maat neemt. Maar inderdaad, eenieder heeft zo zijn grenzen en zal daar niet overheen willen gaan.

Laat ik het mezelf moeilijk maken: Wat zou ik van mijn voorzitter verwachten zodra zich in ons midden een wel zeer uitgesproken fascist met een al evenzeer uitgesproken artikel aandient? Moet de voorzitter het voor deze ‘controversiële’ persoon gaan opnemen? Of verwacht ik dat de voorzitter toch “stop, tot hier en niet verder” roept. Ik denk dat de laatste reactie mij meer aanspreekt. Ofwel, ja, er zijn grenzen. Die grenzen moeten worden gevormd door de kernwaarden van de vereniging duidelijk te hebben. De voorzitter moet intern binden, maar òòk die kernwaarden goed bewaken. Goede kernwaarden moeten voldoende zijn om die echt onwelkome mensen te kunnen weren.

ENNO NUY

weet ik plots weer heel duidelijk waarom dat zo is. Dus alleen over wie er winnaar wordt van The Voice of Holland mag de voorzitter zich uitspreken maar als het gaat over de bezuinigingen op cultuur of onderwijs, laat staan als het gaat over controversiële onderwerpen, moet de voorzitter zijn mond houden?

Het moet niet gekker worden, zou ik zeggen. Nou hoef ik het hier niet voor onze huidige voorzitter op te nemen – dat kan hij zelf wel – maar ik wil er toch op wijzen dat het dan niet erg slim van onze ex-voorzitter was om uitgerekend Anton van Hooff als zijn opvolger te introduceren.

Het wordt interessant als Peter de Valença het zichzelf moeilijk maakt. Wanneer zich een verklaard fascist aandient in de vereniging zou de voorzitter in moeten grijpen want “ja, er zijn grenzen”.

Waar die grenzen dan liggen, maakt Peter echter niet duidelijk, behalve dan dat ze daar optreden waar de kernwaarden van de vereniging aan de orde zijn.

Ik denk dat de essentie van dit punt nu juist gelegen is in het feit dat voor de huidige voorzitter de kernwaarden van onze vereniging in het geding zijn bij de discussie rond Wilders. Maar van Peter moet hij hierover voorlopig zijn mond houden. Dat wekt dan toch de indruk dat de voorzitter alleen een persoonlijk standpunt mag innemen over zaken waarover in meerderheid consensus binnen de vereniging bestaat.

Welnu, dat komen we maar een keer per jaar te weten, in de Algemene Leden Vergadering en tot nog toe is gebleken dat unanimitéit onder vrijdenkers niet voorkomt.

Mijn vraag is of Peter de Valença zelf voorzitter zou willen zijn van een club die hem slechts één maal per jaar toestaat zijn persoonlijke mening te geven over zaken waar alle anderen het volledig over eens zijn.

Het is een misverstand te menen dat alleen een neutrale voorzitter kan binden. En is niet een van onze leuzen: In niets neutraal?

PETER DE VALENÇA

Wie mag wat van Wilders vinden?

Een kritiek hierop zou kunnen zijn dat we momenteel met precies zo'n soort geval te maken hebben, namelijk met een Wilders en zijn PVV. Een mij én alle anderen onbekend aantal leden is er stellig van overtuigd dat Wilders potentieel zeer gevaarlijk is en appelleert aan precies datgene wat er zo'n 75 jaar geleden toe leidde dat Hitler kon opkomen. Maar ik durf de weddenschap aan dat deze overtuigden niet een overgrote meerderheid (laten we zeggen, meer dan 90 procent) binnen de DVG zijn. Het kan zodoende niet gesteld worden dat de voorzitter rustig zijn aversie van Wilders kan uiten omdat hij nou eenmaal daarmee de grootste gemene deler van de leden vertegenwoordigt. En al evenmin kan hard worden gemaakt dat de leden die Wilders niet zomaar afwijzen feitelijk de kernwaarden van het vrijdenken niet begrijpen of waarmaken.

Of degenen die allergie voor Wilders hebben ontwikkeld nou gelijk hebben of juist hun tegenstanders, kan alleen maar uitgezocht worden door juist dat te doen waar de DVG zo graag sterk in wil zijn, door erover te debatteren, desnoods net zolang tot alles er al drie keer over gezegd is. En de voorzitter zal dat debat toch moeten zien te leiden, naar tevredenheid van beide 'kampen'.

Daarom toch ook de volgende, voor deze jaren noodzakelijke stelling: *De voorzitter moet zich niet uitspreken tegen Wilders en de PVV zolang het debat daarover binnen de DVG nog gaande is.*

En dat debat moet feitelijk opnieuw beginnen, want de eerste woordenwisselingen hebben alleen maar geleid tot schermutselingen waarbij vanuit beide kanten dingen zijn gezegd die voornamelijk beschadigden. Dat debat moet dus over, zo simpel is het eigenlijk.

ENNO NUY

Wie mag wat van Wilders vinden?

Peter veronderstelt dat niet alle leden van De Vrije Gedachte verklaarde tegenstanders van Wilders en zijn ideeën zijn. Dat lijkt mij een terechte veronderstelling. De werkelijke verhoudingen kennen we niet, er is nooit onderzoek naar gedaan. In het vorige nummer van De Vrijdenker zijn twee artikelen over dit thema opgenomen. Je mag gevoeglijk aannemen dat zich onder de leden van DVG zowel voor- als tegenstanders van Wilders bevinden. Ik heb nog niemand horen beweren dat Wilders-stemmers zich geen vrijdenker zouden mogen noemen.

Het debat hierover moet gevoerd worden, stelt Peter. Helemaal mee eens, alleen meent hij dat de voorzitter zich van een persoonlijk standpunt moet onthouden. We hebben het over een van de meer brisante thema's van de laatste jaren en uitgerekend de voorzitter van De Vrije Gedachte moet zijn persoonlijke mening voor zich houden. Dat, beste Peter, is vragen om een psychische en mentale salto mortale.

Laat de voorzitter, die doorgaans niet op vage standpunten kan worden betrapt, nou gewoon vinden wat hij vindt en daar openlijk voor uitkomen. Daar is het debat meer mee gediend dan met een voorzitter van wie uitgesproken standpunten bekend zijn maar die zijn mond houdt en zich in algemeenheden (= vaagheden) hult als hij met vrijdenkers discussieert. Nogmaals, in die rol is de goede man technisch voorzitter van een vergadering, niet de voorzitter van een vereniging.

Zou het van mij verlangd worden, ik zou zeggen: had dat meteen gezegd, dan was ik hier nooit aan begonnen.

De atheïstische seculiere partij

FRANS VAN DONGEN voorheen bestuurslid van De Vrije Gedachte, thans voorzitter van de ASP

Reeds twee vergaderingen zijn er aan dit thema gewijd. De eerste in maart 2008 te Rotterdam; dit zou je als het eerste congres van de ASP kunnen beschouwen: Een "informerend congres". Het tweede congres vond plaats in oktober 2010 te Utrecht. Dit was meer een "oprichtend congres". Het derde congres zal ongetwijfeld het karakter van een "presenterend congres" dragen: Op het derde congres hopen we het 100e lid te verwelkomen; we zullen ons nieuwe Primaire Programma, de nieuwe website en ons sociaaleconomisch programma presenteren en we zullen laten zien, dat we naast een druk bezocht Forum tevens actief zijn op Hyves, Facebook, LinkedIn en Twitter.

Waarom een ASP ?

Ten eerste, omdat de religianten steeds verder oprukken. De invloed van religianten op vrijwel alle maatschappelijke vlakken wordt steeds groter: Ze bemoeien zich met vrije zondagen, met abortus, wetenschappelijk onderzoek, wat er in onze musea hangt, welke films eruit mogen komen, hoe ver cabaretiers mogen gaan en ongetwijfeld kunt U nog veel meer voorbeelden bedenken. Ons onderwijs komen we straks op. Maakt de te grote macht van de christenen de invloed van de islam onbedoeld groter, bijvoorbeeld in het onderwijs of in de staatsomroep ? Of krijgen de christenen in het kielzog van de moslims ook weer een grote mond ? We weten het niet. Feit is, dat het ongelovige deel van de burgerij in de talrijke bestuurslagen, die ons land kent, volledig ondervertegenwoordigd is. Het beste voorbeeld van de zogenaamde 'kloof' is natuurlijk het geloof. Aan de Haagse kant van de kloof is bijna iedereen, direct of indirect, met religie bezig. Aan onze kant bijna niemand.

Het tweede argument is het 'principe-argument': In het parlement wordt het religiante geluid veel gehoord; in allerlei soorten, maten, smaken, geuren en kleuren. En het atheïstische geluid ? Niemand ! Oorverdovende stilte ! Sommigen zeggen er af en toe wel iets over, maar niemand zit daar als atheïst, als zodanig. Het is net, alsof we in een staat leven, waar je mag roepen, dat je in kabouters gelooft, maar als je daar niet in gelooft, kun je beter je mond houden; en je mag in ieder geval niet in het bestuur van het Grote Bos.

Het derde argument is, dat het ons niet alleen om het terugdringen van de islam uit bijvoorbeeld het onderwijs gaat, maar dat we alle godsdiensten uit de openbare ruimte willen weren. We willen door middel van partijpolitiek duidelijk maken, dat we itt bepaalde andere politieke groeperingen (!) geen onderscheid maken tussen welke religies dan ook. Complete scheiding van kerk en staat! Iedereen is vrij om z'n religie uit te oefenen, maar niet op school! We beroepen ons op de principes van wat professor Israel de Radicale Verlichting noemt (Spinoza, Bayle, Meslier). We nemen alleen genoegen met volledige Scheiding van Kerk en

Staat! Het woord "god" mag, noch als lettergreep, noch als woord, voorkomen noch in de wet, noch in de grondwet. De staat moet overgaan tot een complete ontkenning van alles, wat met religie te maken heeft. U moet hierbij denken aan het Franse Laïcité-model. Religie, iedere religie, blijft dus gerespecteerd, maar alleen in de privé sfeer.

Het vierde argument, het onderwijs, moet apart genoemd worden. Niet één vorm van religie moet in niet één vorm van onderwijs toegestaan worden. Noch op de lagere scholen, noch op de middelbare scholen, noch op de universiteiten. We zullen hiervoor dus niets minder dan de grondwet voor moeten veranderen. Politiek werk aan de winkel dus, want ons huidige onderwijssysteem is te omschrijven als een vorm van gesubsidieerde apartheid.

Ons vijfde argument is het "Imagine-argument": Zou het niet prachtig zijn en zou het niet van enorme historische betekenis zijn, als er een parlementariër in de Tweede Kamer zat, al was het er maar één, die het atheïstische geluid liet horen ? "You may say, I'm a dreamer....".

In 1922 heeft Vereniging de Vrije Gedachte ook al eens een dergelijke partij opgericht. Ze haalden toen de kiesdeler net niet. Iedereen was toen nog gelovig. Dus dat was erg dapper van de Vereniging. Nu leeft iedereen seculier en religie is impopulairder dan ooit. We halen daarom deze keer zeker de kiesdeler en waarschijnlijk meer dan één zetel.

Wat wil de ASP bereiken

- 1 Volledige scheiding van Religie en Staat.
  - 2 Alleen openbaar onderwijs.
  - 3 Er is maar één wet en die geldt voor iedereen, dus geen aparte wetten voor welke religies dan ook.
  - 4 Religie blijft gerespecteerd in de privésfeer.
- Deze vier punten staan in onze partij bekend als het zogenaamde "Primaire Programma". Dat wil zeggen, dat wij op deze punten geen water in de wijn doen. In tegenstelling tot ons Secundaire Programma (zie: onze site: <http://www.atheistischseculierepartij.nl/>), waar onder meer onze sociaal-economische ideeën in staan. Iedereen, die lid wil worden, zal zich moeten conformeren aan ons Primaire Programma, maar uiteraard niet aan ons

Secundaire Programma. Het laatste staat dus ter discussie en zal altijd een min of meer voorlopig karakter dragen; het eerste, de vier hierboven genoemde punten, staat dus niet ter discussie. Dit doen we zo, om LPF toestanden te voorkomen. Een partij als zodanig kan alleen functioneren, wanneer en indien er dingen zijn, waar iedereen het mee eens is. Als alles bespreekbaar is, ontardt de partij in een "Poolse landdag".

Hoe is de relatie tussen DVG en de ASP ?

Een veelgehoord bezwaar tegen de ASP is: De Vereniging moet de Vereniging blijven. Het idee achter dit bezwaar is, dat DVG een politieke partij zou worden, als ze de ASP zou steunen. Niet is minder waar. DVG is een te oude en een te gerespecteerde en te respecteren vereniging om zoiets te verlangen. Niemand in de ASP is van plan om de Vereniging om te vormen tot een politiek instituut. Natuurlijk blijft de Vereniging gewoon de Vereniging. De ASP zal zich naast en los van de Vereniging ontwikkelen. De Vereniging is een bij de Notaris en Kamer van Koophandel geregistreerde vereniging. De ASP is ook een bij beide instanties geregistreerde vereniging en is daarmee een definitief ander "rechtspersoon" dan de Vereniging. Hebben de ASP en DVG dan helemaal niets met elkaar te maken ? Nee; ze hebben wel degelijk

met elkaar te maken. De statuten van de ASP zijn namelijk exact hetzelfde als van DVG:

Het vrijdenken is een atheïstisch-humanistische levenshouding gekenmerkt door Rationeel denken en onderzoeken van de werkelijkheid daarbij strevend naar:

- Bevrijding van dogmatisme, vooroordeel en een onwetenschappelijke houding.
- Vasthouden aan principes van toetsing en bewijsvoering.
- Moreel handelen vanuit het besef van:
  - Eigen verantwoordelijkheid voor gedachten en daden.
  - Menselijke waarden.
  - Solidariteit voor de medemens, de natuur en het milieu.
  - De eindigheid en onderhandelbaarheid van elk individueel leven.

Het enige verschil is dat de ASP dit zoveel mogelijk tracht te bereiken door het uitoefenen van politieke invloed. Niemand hoeft te vrezen en zelfs maar te veronderstellen, dat DVG een politieke partij zal worden. De ASP en DVG zijn, gezien de identieke statuten als tweelingzusjes. De één doet aan korfbal, de andere doet aan basketbal. Anders en wellicht beter uitgedrukt: DVG is de denktank en de ASP is de partij. Doet U mee ?

Het zal je God maar wezen

Atheïsme voor leken verklaard – slot

JAN VAN DER WERFF (1939 Hilversum) gepensioneerd omroepmedewerker

Ten slotte

Uit wat ik geschreven heb zou u de conclusie kunnen trekken dat ik alle gelovigen in de hele wereld heb willen beledigen. Dat is niet het geval. Ik heb

wel harde woorden gebruikt. Dat heb ik uitsluitend gedaan om te laten zien hoe absurd het geloof in God of goden is. Op zichzelf maakt het mij niets uit wat u gelooft. Alle pogingen om met geweld de godsdienst te bestrijden wijs ik af. Ten eerste omdat vrijheid van godsdienst, waaronder ook de vrijheid om niet in God te geloven valt, een groot goed is. Ten tweede omdat vervolging averechts werkt.

Maar, zult u misschien denken, heeft die schrijver dan helemaal geen respect voor andermans

overtuiging? Om u de waarheid te zeggen: nee. Ik respecteer andermans opvattingen maar dat is iets anders dan respect hebben. Zoals gezegd mag u geloven wat u wilt, maar dat geloof is geen reden tot respect. Het is geen verdienste om katholiek, protestant of moslim te zijn. Ik heb respect voor veel mensen ongeacht hun godsdienst. Respect voor wat ze kunnen en voor wat ze doen, voor de manier waarop ze met anderen omgaan. Ik heb gelovigen en ongelovigen in mijn familie. Ik houd van beiden evenveel. Ook heb ik zowel gelovige als ongelovige vrienden en kennissen. Ze zijn me misschien niet allemaal even lief, maar dat heeft niets met hun levensopvatting te maken.

Hoewel ik van oordeel ben dat iedereen er goed aan zou doen het geloof in God op te geven en dat

de godsdienst veel ellende in de wereld heeft gebracht, moet ik toegeven dat godsdienst ook prachtige dingen heeft voortgebracht. Prachtige bouwwerken: moskeeën, kerken, synagogen en tempels. Prachtige beeldende kunst: beelden en schilderijen. Prachtige muziek met als hoogtepunt Bachs prachtige Matthäus Passion. Allemaal prachtig, en dat meen ik. Ook in de bijbel schijnen mooie passages voor te komen. Maar dat neemt niet weg dat er zonder godsdienst ook prachtige dingen worden voortgebracht. Dat religieuze kunst een betrekkelijk groot deel van het totaal vormt, wordt veroorzaakt door de macht die religies hebben. Waar macht is is geld. Kerkelijke instellingen kunnen daardoor net als wereldlijke overheden en rijke mensen als mecenas optreden door kunstenaars in dienst te nemen of door ze opdrachten te verstrekken.

Ook kan godsdienst voor veel mensen een troost betekenen bij verdriet en tegenslag. Of een sociale omgeving buiten de dagelijkse sleur of de dagelijkse strijd om het bestaan.

Dat alles respecteer ik. Mijn voornaamste bezwaar tegen godsdienst is niet dat mensen voor waar houden wat ik als onzin beschouw. Mijn bezwaar is wat de religieuze instanties, lobby's en fanatieke gelovigen doen: zich met andermans leven bemoeien en aanzetten tot onverdraagzaamheid en haat. Mensen vinden altijd wel redenen om elkaar de hersens in te slaan. Daar hebben ze geen godsdienst voor nodig. Maar als er geen godsdiensten meer zijn, is er tenminste één reden minder om elkaar naar het leven te staan.

Ik besef heel goed dat ook ongelovigen grote misdaden hebben begaan. Het toppunt is waarschijnlijk wel de Jodenvervolging door de nazi's. Maar vernietigingskampen zoals Auschwitz zouden er nooit geweest zijn als het officiële christendom niet negentien eeuwen lang haat had gezaaid tegen de joodse „godsmoordenaars”. Deze haat kwam niet voort uit een persoonlijke haat tegen joodse mensen maar uit religieuze verblindings. Volgens het evangelie van Mattheüs zou het hele joodse volk bij de terdoodveroordeling van Jezus hebben geroepen: „Zijn bloed kome over ons en onze kinderen.” Een kreet die alle vervolgingen van de joden moest rechtvaardigen. Maar Mattheüs heeft Jezus nooit gekend. Hij was er niet bij toen Pilatus zijn handen in onschuld waste. Ook de andere drie evangelisten hebben Jezus nooit persoonlijk ontmoet. En „heel het volk” was er trouwens ook niet bij en dat had bovendien wel wat anders aan zijn hoofd dan de dood te eisen van een religieuze fanaticus. Enige tientallen jaren na de dood van Jezus heeft

Mattheüs dit verhaal uit zijn duim gezogen, met rampzalige gevolgen.

Dat dit verhaal geloofd wordt, komt omdat het in de Bijbel staat, en de Bijbel is volgens de kerken door de Heilige Geest geïnspireerd en dus waar. Elk onrecht is geoorloofd, zolang je je maar op een heilig boek kunt beroepen. Heilige boeken hebben een debiliserende invloed op mensen. Ze geloven onmogelijke dingen die ze nooit zouden hebben geloofd als de boeken waarin die onmogelijke verhalen worden beschreven, niet heilig waren verklaard. En als het ze niet van kindsbeen was bijgebracht.

Het roept een herinnering op aan mijn vroege jeugd. Toen ik een jaar of zeven was en nog maar net kon lezen, kreeg ik van mijn ouders een boek cadeau. Het heette *Dieren in hun omgeving*. Ik weet nog dat ik het woord „omgeving” nog niet kende en het tot plezier van mijn familie uitsprak als „ómgeving”, met dezelfde intonatie als „vondeling”. Welke dieren er allemaal in hun omgeving waren te zien weet ik niet meer, maar er kwam één vreselijk monster in het boek voor: de wolf. Een groot harig beest was het. Groter dan een paard, want één zo'n wolf had grootmoeder en Roodkapje opgegeten. Sterker nog: hij had ze héél doorgeslikt. Ze leefden nog toen de jager de wolf doodgeschoten en hem zijn buik opengesneden had. Een reusachtig monster moest het zijn. Later vernam ik dat een wolf net zo groot is als een herdershond en er ook ongeveer net zo uitziet. Hoe kon dat? Zo'n kleine wolf kon toch nooit twee mensen doorslikken? Dat verhaal van Roodkapje kon dus nooit echt gebeurd zijn. Navraag leerde me dat dat een algemene eigenschap van sprookjes is. Dat ze niet op waarheid berusten. Toen ik dat begrepen had, werd de wolf uit het boek opeens veel minder angstaanjagend.

Veel mensen geloven de sprookjes die in heilige boeken staan wel. Als het om godsdienst gaat zijn ze bereid de grootste onzin voor zoete koek te slikken, zoals het scheppingsverhaal in het Oude Testament. Heus, de aarde is veel ouder dan 6000 jaar, de mens is niet uit klei geschapen en de vrouw niet uit de rib van de mens. En de wolf heeft geen schofthoogte van 2 meter.

Gelovige, word wakker! Gebruik uw verstand. Aanvaard het leven zoals het is. Leer te leven met de werkelijkheid. Het leven is te kort en te waardevol om het te verknoeien aan een vast geloof in sprookjes. Werp de godsdienst af en wees uzelf. Een mens.

Verantwoording

Bij het schrijven van deze artikelen heb ik geen stukken van anderen overgeschreven. Wel hebben anderen mijn opvattingen beïnvloed en dat is in de tekst natuurlijk terug te vinden. Ik voel me schatplichtig aan de volgende auteurs (in alfabetische volgorde): Piet Borst, Hugo Brandt Corstius, Charles Darwin, Paul Davies, Richard Dawkins, Maarten 't Hart, J.L. Heldring, Willem Frederik Hermans,

Douglas Hofstadter, Rudy Kousbroek, Multatuli, Steven Pinker, Karel van het Reve, Matt Ridley, Carl Sagan, Frans de Waal en vele anderen. Dit houdt uiteraard niet in dat deze schrijvers op welke wijze dan ook verantwoordelijk gehouden kunnen worden voor de inhoud van dit boek of dat zij de standpunten die hierin worden vertolkt, zouden delen of zouden hebben gedeeld. Ook het omgekeerde is wel eens het geval.

Afscheid van goed en kwaad

Het doorbreken van schadelijk religieus gedachtegoed! (een recensie)

THOMAS SPICKMANN, 1973, Culemborg, Constructeur

Het boek 'Jenseits von Gut und Böse' van de Duitse filosoof Michael Schmidt-Salomon leert mensen af om in de categorieën van goed en kwaad te denken, wat door de monotheïstische religies juist bevorderd wordt. De auteur is directiewoordvoerder van de Duitse 'Giordano Bruno Stichting' die zich als humanistische, wetenschappelijke denktank voor een betere samenleving zonder religieuze basis, inzet en onderwerpen naar voren schuift waaraan lange tijd maatschappelijk te weinig aandacht is besteed. Eerder van Schmidt-Salomon is onder andere het grappige godsdienstkritische kinderboek

'Hoe komen wij bij God, vroeg het kleine biggetje' verschenen, dat op initiatief van de vereniging 'De Vrije Gedachte' uit het Duits in het Nederlands vertaald is en uitgegeven.

Christendom, jodendom en islam worden door een dualisme gekenmerkt: aan de ene kant een barmhartige, almachtige god, de hemel, en menselijke, godgevallige, daden; aan de andere kant de duivel, de hel en de zonde - dus, het onderscheid tussen goed en kwaad, een indeling die helaas ook op mensen toegepast wordt, wat desastreuze gevolgen heeft. De 'eigen' mensen, bijvoorbeeld van hetzelfde geloof, van dezelfde stam of natie, worden geliefd en de 'anderen' niet. Daarom noemde George W. Bush, de toenmalige president van 'God's own country', diverse landen van het Middenoosten 'schurkenstaten' en sprak van de 'as van het kwaad' om zijn oorlogen in Irak en Afghanistan te rechtvaardigen. En Osama bin Laden gedraagt zich, als men hem ontmoet, als lief, gastvrij mens, maar alleen tegen de aanhangers van zijn eigen geloof; tegelijkertijd betoogt hij zijn terrorisme tegen de Verenigde Staten, de 'grote satan'. De ellende die daardoor veroorzaakt wordt krijgen wij allemaal op tv te zien.

Kinderen worden niet alleen door religieuze indoctrinatie, maar ook door oude en moderne (volks)verhalen met de strijd van het goede tegen het kwade geconfronteerd, bijv. bij 'Harry Potter' of 'The Lord of the Rings'. Verder worden misdadigers vaak als kwade mensen

weggezet. Dat leidt tot emotionele verharding, ongerustheid en behoefte aan wraak en gaat dus de verkeerde kant op.

Het idee van het 'kwade' of de 'zonde' kwam pas na het ontstaan van de mensheid; we kunnen echter constateren dat tussen dieren soortgelijke dingen gebeuren als tussen mensen, bijv. oorlog, moord of verkrachting. Daarom moeten wij er anders tegen aankijken: de aanleiding voor mensen en dieren om iets te doen is het eigen nut dat naar puur egoïsme uitziet; maar zij kunnen ook uit empathie iets doen waar anderen profijt van hebben om zich zelf beter te voelen dan als zij het niet deden. Dat wil zeggen, altruïsten zijn de slimmere egoïsten.

De abrahamitische religies veronderstellen dat men vrij kan kiezen tussen goede daden en zonden en dat men er later door god op afgerekend wordt. Hier hebben wij met een wilsvrijheid te maken die er in werkelijkheid niet is. Want mensen doen iets in een bepaalde situatie op grond van uiterlijke omstandigheden en innerlijke gevoelens, dus, zij doen het omdat zij gewoon niet anders kunnen. Dat geldt bijvoorbeeld voor Adolf Eichmann die tijdens de Tweede Wereldoorlog op bevel van de overheid Joden naar de concentratiekampen deporteerde, en zich later tijdens het proces tegen hem als 'werktuig van een hogere macht' beschouwde.

Hij was tot pure gehoorzaamheid opgevoed en kon dus niet anders; medelijden dat hem had kunnen tegenhouden was psychisch onvoldoende voorhanden. Een ander voorbeeld is een pedofiel die kinderen seksueel misbruikt; de reden dat hij het doet is dat zijn hersens op dat moment zo ingesteld zijn. De hersenwetenschap heeft daarover interessante resultaten naar voren gebracht. Zo te zien is bij misdrijven elke dader ook slachtoffer (waarmee men de daad zelf echter niet mag goedpraten). Dus, innerlijke wilsvrijheid is er niet. De uiterlijke vrijheid om iets te doen (bijv. op grond van gunstige wetten) wat men wegens innerlijke dwang moet doen bestaat wel.

Wat valt er te winnen door het afscheid van goed en kwaad en van de wilsvrijheid en welke conclusies mogen tevens *niet* getrokken worden?

- Bewustwording van het onderscheid tussen *moraal* en *ethiek*: de eerste staat voor de indeling in goed en kwaad en laatstgenoemde streeft naar regels die tot eerlijke oplossingen en een beter functionerende samenleving leiden
- De indruk dat op die manier alle problemen in deze wereld opgelost worden mag niet ontstaan. Er is de wijsheid (niet alleen die van het Oosten) die helpt om dingen beter te verdragen die niet te veranderen zijn en de wijsheid van het Westen die mensen aanleiding geeft om iets te wijzigen waar het nodig is en waar het wel kan.
- Meer vrede met jezelf door mensen die zich onethisch hebben gedragen, gemakkelijker te kunnen vergeven. Dat kan in sommige gevallen van misdrijven er zelfs toe leiden dat dader en slachtoffer elkaar ontmoeten, zich uitspreken en eventueel gezamenlijk actie voeren om zo iets voortaan te voorkomen.
- Van strafrecht kan niet worden afgezien. Afschrikking blijft een belangrijk drukmiddel om het aantal misdaden te beperken. Vergelding, wraak dus, valt echter als motivatie weg.
- Er mag geen willekeur of *cultuurrelativisme* zijn (bijv. in het geval van eerwraak). Mensenrechten hebben altijd voorrang en men moet zich ervoor blijven inzetten.
- Minder ontevredenheid over jezelf, minder schuldgevoelens, krampachtigheid en faalangst

en meer luchtigheid. Dit is tevens een afscheid van 'Iedereen heeft zijn lot in eigen handen', een mentaliteit die vooral in de VS uitgebreid voorkomt. Als men begrijpt dat men gedwongen is om zichzelf te zijn is het gemakkelijker om aan zichzelf te werken.

Kritiek op jezelf mag je als cadeau zien omdat het je helpt om je van je zwakke kanten bewust te worden en in sommige gevallen daar iets aan te doen.

- Meer kans op vrede in de wereld. Dat betekent echter geen pacifisme. Van een leger kan niet worden afgezien; dat zou te rooskleurig zijn. Maar het politieke leven kan gemakkelijker worden. Zo heeft in Zuid-Afrika Nelson Mandela na het einde van de Apartheid zijn toenmalige tegenstanders vergeven en samen met hen aan een nieuwe toekomst gewerkt.
- Meer sociale gerechtigheid en desbetreffende maatregelen waar het

nodig is; aan de andere kant betekent dit geen nieuw streven naar communisme waar iedereen gelijk is. Er moet een (o.a. economische) wedstrijd (concurrentie) tussen verschillende partijen zijn; dat geldt voor de mensen die ertoe in staat zijn om zich op die manier te ontplooiën.

- Bevrijding van god en religies. Geen speciecisme meer, dat wil zeggen, geen uitverkorenheid van de mens. De vrije wil is bij hem net zo weinig voorhanden als bij dieren. Laten wij dus 'Adam en Eva' een tweede kans geven nu wij weten dat 'Eva' van de verboden boom geplukt heeft omdat zij niet anders kon. Bovendien kunnen wij blij zijn met de verdrijving uit het paradijs, want een eeuwig leven zou vreselijk en niet vol te houden zijn; dat beseft men als men zich voorstelt hoe dat zou zijn.

Dit boek is een waardevolle bijdrage aan de verbreiding van het moderne atheïstische gedachtegoed en de ondermijning van godsdiensten die wereldwijd voor onderdrukking van mensen en het goedpraten van geweld en oorlog gebruikt worden. Maar de auteur wil het niet doen begrijpen als een nieuwe bijbel waarin alles vaststaat. De inhoud kan gewijzigd of aangevuld worden als blijkt dat dit nodig is. Dat is juist de essentie van evolutionair humanisme - de mogelijkheid van blijvende ontwikkeling en aanpasbaarheid aan latere nieuwe kennis. De grote religies met hun

absoluutheidsclaim zijn echter niet te hervormen en daarom voor maatschappelijke vooruitgang niet geschikt.

Michael Schmidt-Salomon: *„Jenseits von Gut und Böse. Warum wir ohne Moral die besseren Menschen sind“* Uitg. Pendo Verlag, ISBN-10: 3866122128, ISBN-13: 978-3866122123

Christendom: religie voor grootgrondbezitters en andere machthebbers

Bloei van het christendom tussen de 1ste en 6de eeuw (een recensie)

THOM HOLTERMAN (Rotterdam, 1942) is oud-docent staats- en bestuursrecht aan de Erasmus Universiteit Rotterdam; publicist

“Terecht en noodzakelijk is de kritiek op de islam. Maar die kritiek kan niet dienen om het christendom vanuit een selectief geheugen te vergeven van haar eeuwenlang bedreven gewelddadigheden”, aldus de Franse

filosoof en schrijver Henri Peña-Ruiz in een artikel tegen het institutionele christendom en het bedrog van het ‘Front National’, in het Franse dagblad Le Monde van 21 januari 2011.

Het blijft ellende met de religie, welke ook. Het is nu de islam die als politieke blikvanger dient. Die actuele islamkritiek is ontwikkeld vanuit een eendimensionale aversie. Wie bijvoorbeeld de ideologische geschiedenis van het Franse ‘Front National’ leest zal verbijsterd zijn. Nog niet zo lang geleden was de islam zijn bondgenoot in de strijd tegen de zgn. ‘Amerikaans Zionistische orde’. In een ‘vernieuwing’ van dat denken (in Frankrijk is er inmiddels sprake van een ‘vierde golf’ van extreem rechts) heeft de ‘angst voor de islam’ het anti-amerikanisme en antisemitisme (= Jodenhaat) vervangen!

Wie het wezenlijke aspect van geïnstitutionaliseerde religie onderzoekt, zal steeds het verschijnsel *onderwerping* tegenkomen, ongeacht welke religie het betreft. Een slogan als ‘*Réfléchir c’est déjà désobéir*’ (*Nadenken is al ongehoorzaam zijn*), die ik op een T-shirt van iemand las, heeft een diepe betekenis in dezen. Religieuze leiders eisen ‘volgen’ van gelovigen: discussie? géén discussie! Aldus rijp gemaakt, zullen gelovigen als burgers gewilliger wereldlijke leiders ‘volgen’... Naar deze intrinsieke kwestie van het geloof heeft de Franse econoom en historicus Éric Stemmelen (1952) onderzoek gedaan. Hij heeft daarvoor de betreffende ontwikkelingen binnen het christendom onderzocht (van de 1ste tot de 6de eeuw).

Nu is al veel over het christendom geschreven, weet ook Stemmelen. Het is hem echter opgevallen dat daarbij nauwelijks langs een economische lijn wordt gewerkt. Hoe kan het, zo vroeg hij zich af, dat een onbeduidende sekte als het christendom kon uitgroeien tot een heersend, vervolgend en martelend instituut? Een onbeduidende sekte in het begin, want, zo schrijft hij, het is onjuist in de eerste christenen ‘martelaren’ te zien die *en masse* zouden zijn opgejaagd. Die gedachte is ontstaan door extrapolatie, waar bepaalde religieuze historici een handje van hebben. Zo sneert hij dat de Kerk minder martelaren dan beulen heeft opgeleverd.

Het oorspronkelijke christendom heeft zeker wel de boodschap van de (naasten)liefde gepredikt. Dat ontkent hij niet. Maar waar het hem om gaat is te laten zien dat als christenen eenmaal aan de macht komen (na 325), zij zich volledig afkeren van die boodschap en juist ‘*la dictature intégriste*’ uitwerken.

Niet zonder grote overdrijving kan men het ‘christelijke imperium’ dan ook vergelijken met het stalinistische regiem. Het soort overeenkomsten tussen beide is overigens al lang voor Stemmelen onderwerp van publicaties geweest. Ik verwijs slechts naar een auteur die bij sommige oude vrijdenkers niet onbekend zal zijn, te weten de Amerikaan Paul Blanshard (1892-1980) (zie zijn ‘*Communism, Democracy, and Catholic Power*’, Boston, 1951).

Het is dus heel goed mogelijk om voor het christendom de nadruk te leggen op beschrijvingen van vroegchristelijke sektes, zoals men dit tegenkomt bij de libertaire denker en antimilitarist Bart de Ligt (1883-1938) in zijn monumentale werk ‘*Vrede als daad*’ (twee delen; 1931-1933). Het betreft de periode rond het begin van onze jaartelling. Die eerste christenen doorstaan bij hem met gemak de vergelijking met de anarchisten en

revolutionairen uit zijn eigen tijd. Het zijn mensen die de keizer offers weigeren en die de methode van 'verantwoordelijk produceren' aanvaarden.

We hebben, zegt de Ligt, met een ontzaglijke non-coöperatieve- en boycotbeweging te doen. Bij Stemmelen is op te maken, dat men zich wat de omvang van die beweging aangaat niet te veel moet voorstellen.

Wel is er bewijsvoering voor het feit dat meer en meer de – christelijke – 'Kerk' zich als instituut ontwikkelt en dat die, zoals ook de Ligt opmerkt, steeds meer leden van de hogere standen in zich opneemt. Daardoor verzwakt zij de oorspronkelijke revolutionaire strekking van het vroege christendom. We zitten dan al in de derde eeuw na onze jaartelling (zie bij de Ligt p. 162-165, deel I).

Het is in die vroege periode dat de Franse econoom Eric Stemmelen zijn onderzoek naar de bloei van het christendom laat beginnen. Zijn onderzoeksvraag luidt samengevat: Hoe kan het gebeuren dat een tamelijk onbeduidende geloofskring als die van het christendom, kon uitgroeien tot een onderdrukkend en gewelddadig institutioneel geloofssysteem? Om het antwoord te vinden onderzoekt hij de economisch-politieke ontwikkelingen binnen het Romeinse Rijk in de periode tussen de 1ste en 6de eeuw. Hoewel de onderbouwing van het antwoord op die vraag een kleine 300 bladzijden omvat, is het antwoord zelf relatief eenvoudig. Het komt op het volgende neer.

Slavenmaatschappij

Het Romeinse Rijk drijft economisch op een slavenmaatschappij. Die slaven zijn vooral afkomstig uit veroverde gebieden. Nadat het Romeinse Rijk als imperium de grenzen van zijn potentie heeft bereikt, drogen ook de toevoerlijnen van slaven op. Maar het werk moet wel worden verricht... In diezelfde periode (2de en 3de eeuw) verandert de samenstelling van de politieke machtselite. Het heersende senatorenendom wordt langzaam ingewisseld voor de machtsvorming van rijke grootgrondbezitters. Bij gebrek aan slaven zien deze rijken kans steeds meer zogeheten 'vrijen' op hun grote landbouwbedrijven (de 'latifundia') te laten werken. De grootgrondbezitters hebben echter een probleem: Hoe bind je deze 'vrijen' aan je landbouwbedrijf? Het antwoord komt vanuit de christelijke hoek. Zoals we ook bij de Ligt tegenkwamen, weet de

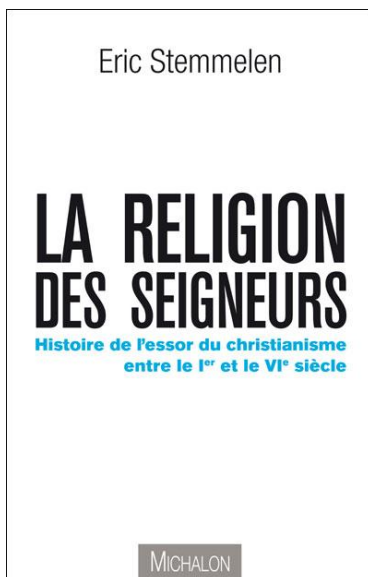
christelijke 'Kerk' zich institutioneel met de belangen van de rijken te verweven. Zo heeft menig *latifundum* een eigen bisschop. De

transformatie van de economie noodzaakt tot transformatie van het heersende waardesysteem. De economische transformatie heeft van doen met de introductie van het 'colonat' systeem, dat het slavensysteem (bij gebrek aan slaven) vervangt. Het zijn de 'coloni' (van Latijn 'colonus' = *cultivator* = landbouwer, boer) die in het 'colonat' werken, de gigantische landbouwbedrijven ('*latifundia*') van de grootgrondbezitters, die Stemmelen consequent 'seigneurs' noemt (*seigneur* = heer; het woord is zowel in wereldse als religieuze zin in gebruik; denk ook aan de feodale 'heren' = grootgrondbezitters, of aan 'herenboer'). Die *seigneurs* vormen

de groep naar politieke macht strevende nieuwe rijken.

Het *colonat* diende oorspronkelijk om nomaden uit Mauritanië e.o. sedentair te maken, door hen de grond te laten bewerken, legt Stemmelen uit. Zo bleven zij op één plek waardoor machthebbers ze beter onder controle konden houden. Dit heeft dezelfde achtergrond als bij de *seigneurs* van de *latifundia*. De *coloni* moeten zich onderwerpen aan de 'heer' (de grootgrondbezitter). Ze mogen hun land niet verlaten. Ze moeten werken voor een ander. Ze moeten een gezin stichten en een kinderschaar verwekken... Maar gelet op de heersende waarden in de derde eeuw is dat van de 'vrijen' te veel gevraagd. Zij zijn juist op een hedonistisch, libertair leven gesteld. Waarom zouden ze dit opgeven? Gelet op de heersende religie in de Romeinse samenleving vereist de inwilliging van de wensen van de *seigneurs* een fundamentele herziening van het waardesysteem. Dat systeem weerspiegelt een ongekende triptiek: *gezag* (gehoorzaamheid, onderwerping), *arbeid* (verricht voor een ander 'in het zweet des aanschijns'; 'ledigheid is des duivels oorkussen'), *gezin* (seksualiteit dient uitsluitend de voortplanting).

Deze triptiek moet de samenleving worden ingepompt. Omdat het geïnstitutionaliseerde christendom, net als de *seigneurs*, uit is op verwerven van politieke invloed en daarbij ook financiële bronnen wil aanboren, ontstaat verwevenheid tussen de nieuwe rijken (de *seigneurs*) en de christelijke 'Kerk'. De laatste beschikt over een inmiddels goed

gehiërarchiseerde organisatie, met behulp waarvan de nieuwe religieuze oriëntatie aangeboden kan worden.

Een en ander gaat snel. De rijkdom van menige bisschop vergroot zich aanzienlijk vanaf de derde eeuw. Rond 250 is het merendeel van de bisschoppen zakenman. De bisschoppen zijn inmiddels ook de politiek-religieuze agenten van de klasse van grootgrondbezitters... Nu komt Stemmelen echt los. In de periode waarover we spreken ontwikkelen allerlei 'kerkvaders' binnen het christelijke denken opvattingen, die corresponderen met de behoeften van de grootgrondbezitters. Het christendom wordt verrijkt met onder meer de culte van de 'maagd Maria' (en de onzin over de 'onbevleete ontvangenis') en de heilige apostelen en martelaren. Stemmelen laat zien hoe de inhoud van de rooms-katholieke theologie radicaal van inhoud wordt veranderd. Daar komt bij dat keizer Constantijn (die tot het christendom is overgegaan) een fundamentele draai aan de christelijke geschiedenis geeft. Onder Constantijn (280-337) vormt zich een 'totalitaire staat', inclusief martelkamers... De christelijke religie gaat voorzien in een adequaat ideologisch instrument. Het aangepaste 'geloof' is enig in haar soort om de waarde van gezag, arbeid en gezin aan te moedigen. Het is een religie die de *seigneurs* een legitimatieleer verschaft. Het instituut 'Kerk' verschijnt hier als ondersteuner van het (grond)kapitaal en wordt er zelf ook rijk van.

Staatskerk

De kerk wordt staatskerk, het christendom staatsreligie. De theoloog G.J. Heering (1879-1956, hoogleraar aan het Remonstrants seminarie te Leiden en antimilitarist in hart en nieren) spreekt m.b.t. het moment waarop dit geschiedt (324) over de 'zondeval van het christendom' (in zijn gelijknamige proefschrift uit 1929). Het is het tijdvak van Constantijn wat zich later voortzet. Het volk wordt geconfronteerd met een herziene triptiek: (1) het politieke regiem (de wereldlijke heerser), (2) de ideologie van de onderwerping, afgeleid van de eigendom (de macht van de grootgrondbezitters) en (3) het geloof (de goddelijke heersers).

Deze triptiek omvat de gesecculariseerde (d.w.z. de in de standenmaatschappij opererende) religie, die zich weerspiegelt in de goddelijke triptiek: Vader, Zoon en Heilige Geest. Wie in de onzin van de genoemde goddelijke drie-eenheid gelooft, zal de gesecculariseerde drie-eenheid makkelijker aanvaarden (waartoe dient 'geloven' anders?) Stemmelen is er echt voor gaan zitten om dat alles vanuit de economische geschiedenis uit de doeken te doen. Zo maakt hij aannemelijk dat het christendom is omgesmeed tot een perfide legitimatieleer, terwijl het omsmeden juist zou moeten gaan om: van zwaarden tot ploegijzers... Vergeet het maar!

STEMMELEN, Éric, *'La religion des seigneurs, Histoire de l'essor du christianisme entre le Ier et le VIe siècle'*, Uitg. Michalon Éditions, Paris, 2010, 316 blz., 22 euro.

De bron waaruit ik gedronken heb

Een recensie

BERT GASENBEEK, (1953) is historicus en directeur van het Humanistisch Archief en het J.P. van Praag Instituut voor onderzoek naar de geschiedenis van het humanisme

Onder de titel *'De bron waaruit ik gedronken heb'* en met als ondertitel *'Herinneringen van een vrijdenker'*, verscheen in 1985 bij uitgeverij Meulenhoff een verzameling herinneringen van Anton Constandse (1899-1985). De titel van de bundel werd ontleend aan het adagium dat Constandse vaak gebruikte: *'Ik heb niet gespuwd in de bron waaruit ik gedronken heb'*.

Het plan voor een boek met herinneringen maakte Anton Constandse samen met Laurens van Krevelen (1941), zijn onvolprezen uitgever bij Meulenhoff. Helaas stierf Constandse voordat hij het plan kon uitwerken. Het is te

danken aan het vele werk van Laurens van Krevelen, dat uit een verzameling verspreide artikelen, gedeeltes uit boeken en een radiocauserie, de bundel kon verschijnen. Het boek biedt een vrij compleet beeld van leven en werk van Anton Constandse. Toen ik samen met anderen ter gelegenheid van de honderdste geboortedag van Constandse een bundel redigeerde, heb ik, met grote eerbied voor zijn grote betekenis voor de geestelijke emancipatie van diverse generaties, met veel vrucht van het boek gebruik gemaakt.

Lange tijd was het boek alleen nog op de tweedehands boekenmarkt verkrijgbaar. Inmiddels is er in 2009 een ongewijzigde herdruk verschenen bij Kelderuitgeverij, een kleine uitgeverij van liefhebbers, te Utrecht. De herdruk bevat wel een aanvulling in de vorm van een persoonlijke inleiding van de hand van de bekende Constandsekenner Rudolf de Jong. Voor Rudolf is de blijvende betekenis van Constandse te vinden in: *'Zijn nuchtere en realistisch idealisme waarvan het vrije denken en het anarchisme de inspiratiebronnen waren, gepaard aan zijn geweldige en veelzijdige eruditie, maken hem tot veel meer dan een legende. Het ultieme doel van hem was mensen te helpen zich geestelijk te*

ontwikkelen om bewuste en vrije burgers te worden'.

Bij die woorden sluit ik me graag aan. Jammer is wel dat nevenstaande prachtige afbeelding 'Portret van Constandse' door Jan Wiegers (Groninger Museum) niet de omslag van deze herdruk siert. Daar staat tegenover dat de herdruk diverse foto's bevat van Anton, zijn vrouw Gerda en van enkele van zijn propagandatochten uit de jaren 1920. Een aanrader dus, deze zorgvuldig vormgegeven bundel van een markante vrijdenker.

'De bron waaruit ik gedronken heb' is te koop voor € 17,50 bij de gespecialiseerde boekhandel, op bestelling bij een boekwinkel en natuurlijk bij www.kelderuitgeverij.nl. ISBN 978-90-79395-03.3

Een hoorcollege en de stem van het volk

Twee recensies

FLORIS VAN DEN BERG (1973) is filosoof, bestuurslid van De Vrije Gedachte en Executive Director van de seculier humanistische denk tank Center for Inquiry Low Countries

Een hoorcollege over Darwin door Johan Braeckman

Filosofie na Darwin

'De natuur is blind voor lijden en geluk, kent geen waarden, geen doelen en is amoreel.'

Dat besef dringt bij Darwin door na de dood van zijn geliefde dochtertje Annie. Darwin is niet alleen van grote betekenis voor de wetenschap, maar ook voor de filosofie en voor het wereldbeeld. Filosoof Johan Braeckman legt in vier uur klare taal uit wat het belang is van Charles Darwins theorie van evolutie. De colleges zijn prettig en boeiend om naar te luisteren. Braeckman schetst een biografie van Darwin en een overzicht van de stand van wetenschap, religie en filosofie in de tweede helft van de 19^e eeuw in Engeland. Braeckman is een expert op het gebied van de filosofie van de biologie. In 2010 publiceerde hij samen met Etienne Vermeersch een overzicht van de geschiedenis van de filosofie, *De rivier van Herakleitos*, met daarin, en dat is uitzonderlijk, ook aandacht voor belangrijke wetenschappers als Newton, Einstein en Darwin. Een van zijn eerdere boeken is getiteld *Darwins moordbekentenis*. Op een bepaald moment beseft Darwin wat de impact van zijn theorie is voor het christendom: zijn theorie over het

ontstaan van soorten betekent de dood van god. Het is Nietzsche die de gedachte van de dood van god – moord – oppakt. Maar hoewel god dood is – en eigenlijk was god al dood sinds de Verlichting in de 17e eeuw - blijkt god als een kat met negen levens: voorlopig zijn we nog niet van god af. Religie is springlevend. Darwin weerlegt met een overdonderende hoeveelheid empirisch bewijs het scheppingsverhaal uit Genesis waarin god alle soorten in één keer schiept. Darwin laat zien dat soorten evolueren. Veel mensen, vaak gelovigen, hebben moeite met de evolutietheorie omdat dat wordt aangevoeld als een 'krenking van de mens'. Braeckman riposteert: 'Maar in tegenstelling tot wat creationisten lijken te denken, doet evolutietheorie geen afbreuk aan de menselijke waardigheid.'

De audio CD's (ook als MP3 verkrijgbaar) uitgegeven door Home Academy zijn hoorcolleges die zijn ge-edit en helder ingeleid. Het bijbehorende boekje met begeleidende teksten en bibliografie maakt het een verzorgd geheel. Het is het toppunt van uitgewerkte college aantekeningen. Home Academy heeft inmiddels tientallen hoorcolleges uitgegeven. Kennis was nog nooit zo makkelijk voor handen:

het huishouden doen - behalve dan stofzuigen - luisterend naar een hoorcollege. De volgende serie lezingen van Braeckman zijn inmiddels alweer verschenen: *Critical thinking*.

Johan Braeckman. *Darwin en de evolutietheorie. Een hoorcollege over zijn leven, denken en de gevolgen van zijn werk*, Home Academy, Den Haag, 2010, i.s.m. Center for Inquiry Low Countries.

De stem van het volk door Anton van Hooff

Demagogie & democratie

Er wordt vaak gesproken over het joods-christelijk karakter van onze samenleving. Heel soms wordt er ook gesproken over humanistisch-joods-christelijk. De basis van onze huidige samenleving is echter de democratie en die gaat terug tot de Griekse oudheid. Talloze politieke begrippen hebben hun oorsprong in deze periode: democratie, aristocratie, monarchie, demagogie. Het is zaak om de humanistische wortels (Oudheid, Renaissance, Verlichting) van onze samenleving beter te waarderen en ervan te leren. Het essay van Van Hooff draagt hieraan bij. Demagogie (tegenwoordig vaak onder de noemer populisme) heeft in de huidige Nederlandse samenleving de laatste jaren opgang gemaakt. Het is daarom interessant en leerzaam om te kijken naar de oorsprong van het begrip. Demagogie is het in beweging brengen, opruien van de massa met retorische middelen, leugenachtige voorstellingen en valse leuzen. Het begrip wordt altijd gebruikt in ongunstige zin. (Van Dale). In het essay van classicus Anton van Hooff beschrijft hij enkele klassieke demagogen. De Atheense democratie was een directe democratie. Iedereen mocht in principe het woord voeren. Degenen die er het best in slaagden de vergadering te overtuigen kon dus bepalen wat er gebeurde. Door het directe systeem kwam er zo onevenredig veel nadruk te leggen op de retorische vaardigheden van de orator. Het probleem met het overtuigen van een groep mensen is niet primair goede argumentatie, maar het vermogen om mensen te overtuigen en daarbij spelen ook hele andere aspecten dan argumentatie een rol. Van Hooff verwijst enkele malen, zonder hen bij naam te noemen, naar Pim Fortuyn en Geert Wilders als demagogen. Het huidige Nederlandse

democratische bestel is op veel punten een enorme morele vooruitgang op de Atheense directe democratie. De huidige Nederlandse democratie is een constitutionele democratie waarin de basisspelregels vastliggen en waarbij de rechten van alle inwoners worden gerespecteerd. De mogelijkheden van de meerderheid om minderheden te onderdrukken is zodoende beperkt door de grondwet. In het parlementaire democratische bestel is het moeilijk voor een politieke partij om een absolute meerderheid (76 zetels) te behalen, daarom al die coalities. Het schrikbeeld van elke democraat is het geval van Hitler – de grootste demagoog van de 20ste eeuw - die in 1933 een grote verkiezingsoverwinning behaalde en vervolgens de democratie de nek omdraaide. Toch lijkt dit schrikbeeld in Nederland niet aannemelijk vanwege de sterke constitutionele verankering en de veiligheidsmechanismen van de scheiding der machten (trias politica –ook al is in Nederland de wetgevende macht niet geheel gescheiden van de uitvoerende macht. De regering kan immers wetten maken, maar die moeten dan wel door de tweede kamer (het parlement) EN de eerste kamer goedgekeurd worden. De Atheense democratie heeft vele morele onvolkomenheden: vrouwen, vreemdelingen en slaven waren uitgesloten van democratisch burgerschap. Het instituut van slavernij druist ook in tegen de grondslag van de liberale constitutionele democratie: de vrijheid van het individu. Het essay van Van Hooff is een pleidooi voor de open samenleving (Popper) waarin de vrijheid van het individu centraal staat.

Anton van Hooff, *De stem van het volk. Klassieke demagogen*, Ambo/Anthos, 2010 – cadeauboekje.

Toch iets goddelijks?

HANS LOUIS KOEKOEK (Rotterdam 1935) filmer en schrijver, publiceerde onder meer Ongelovige verhalen; zie ook www.hanskoekoek.nl

Het komt merkwaardig over dat God, ja met een hoofdletter geschreven, in het begin van de schepping, en ook enige tijd nadien, zich veelvuldig met het aardse gedoe bezighield. Aardse stervelingen door God aangesproken, lardenen het oude testament. De bijbel getuigt van dialogen tussen God en onder meer Adam, (van Eva hoor je niet veel), Ezau, Abraham, Noach, Izaak, Jacob, ongelovige Job, en nog talrijke anderen.

Oké, laten we voor het gemak klakkeloos aannemen dat het allemaal waar is gebeurd. Zo'n vreemde gedachtegang is het niet. God schiep de planeet aarde. Hij had er dus kennelijk belangstelling voor en wilde dat het ging, zoals Hij het had bedoeld. Hij meende baat te hebben bij goede instructies, en eventueel correctief optreden. Begrijpelijk allemaal.

Nu waren in die verre Bijbelse tijden de mensen wellicht even slecht als heden ten dage, maar ze konden met hun slechte inborst niet zo veel. Knuppels en pijlen vormen voor de schepping geen bedreiging. Nu zijn er mogelijkheden om met het aanwezige nucleaire arsenaal de wereld een aantal malen te vernietigen. Nuchter bedacht is de situatie voor de schepping van God vele malen riskanter dan toen. En nu zwijgt Hij, dat is gek!

Wat zouden we daaruit kunnen afleiden? Er is een aantal opties. God heeft zijn schepping met het leven erop afgeschreven en denkt: ze zoeken het maar uit. Het hele aardse gedoe verveelt Hem eindeloos. De planeet aarde is Hem boven het hoofd gegroeid.

Een 'nuchtere' aardse commissie zou de zaak in onderzoek kunnen nemen en tot het inzicht komen: Logisch dat het misging, het moest wel misgaan. De leiding ontbrak, er was geen enkele sturing. Wanbeleid!

Wat ook mogelijk is, in het oude testament staat geschreven: en God schiep de mens naar Zijn beeld en gelijkenis. Tja... dat is niet zo fraai. Niet voor de mens en niet voor God. De mens heeft een dubieuze geardeheid en is nogal wraak- en vernielzuchtig. God dus ook. Hij heeft de zaak op poten gezet, in het begin een beetje bijgestuurd zodat alles liep, en dacht toen: nou ga ik eens kijken hoe mijn evenbeelden op hun bek gaan. Desnoods gooi ik er een natuurrampje tegenaan. Ook dat zou kunnen! Hij lijkt op ons! Er is nog een mogelijkheid en die wil ik, zo goed als mogelijk is, aanhangen. God is wel God, maar is ook onderworpen aan Zijn eigen wetten. God was er ooit, maar is er niet meer. Hij bleek net als Zijn beeld en gelijkenis, de mens: sterfelijk. Kortom: Hij is dood.

Is de dood het einde? Ja! Maar niet van alles. De mens sterft en degene die hij ooit was, of die nu begraven of verbrand wordt, valt uiteen in triljarden deeltjes. Te klein voor menselijke waarneming, ondanks onze huidige technologie. Maar die deeltjes zijn er wel degelijk. Materiaal wordt omgezet in energie, energie raakt nooit verloren, maar wordt omgezet in andere energievormen.

Onwaarneembare deeltjes Gods, cirkelen dag en nacht om ons heen. God is geen heilige, wij, zijn epigonen, uiteraard ook niet. Dagelijks komen we ongemerkt in aanraking met een, laat ik het plastisch benoemen, verwaaid onzichtbaar pluisje God.

Wat kunnen daarvan de consequenties in het dagelijkse leven zijn? Soms heb je zin om de hele Godvergeten klerezooi in elkaar te rammen. In dat geval ben je geraakt door een negatief deeltje van God. Het tegenovergestelde komt gelukkig ook voor. Soms ben je aardig voor je buurman, of zelfs voor je eigen vrouw, of man, je doneert tien euro voor een of ander goed doel.

Dus onthoud: Gods pluisjes zijn er altijd, alleen geef Zijn slechte pluisjes, als het even lukt, geen kans. Kun je die vermijden, en de goede laten aankleven, ja dan blijft er toch iets Goddelijks in de mens over.

